

JÁSZKUNSAÉG

TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM — 1966. JÚNIUS

JÁSZKUNSAĞ

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata
Megjelenik negyedévenként

1966. június

XII. évfolyam, 2. szám

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta
Központi Hírlap Irodánál (Bp., V., József nádor
tér 1.) és a postahivataloknál. Előfizetési díj:
1 évre 20,— Ft. Csekk számlaszám: egyéni elő-
fizetésnél 61.280, közületinél 61.066.

A szerkesztő bizottság elnöke:

Szurmay Ernő

Szerkesztő bizottság:

Barna Gábor, Kisfaludi Sándor, Lévai István
Mészáros Ferenc, Sári Mihály, Soós István

Felelős szerkesztő:

Kaposvári Gyula

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.

Telefon: 23—50.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap
Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Fülemen Lajos

Index-szám: 25 910

995—66 Szolnok megyei Nyomdaipari Vállalat,
Szolnok, Május 1 u. 19.

Felelős vezető: Mészáros Sándor

TARTALOM:

Szurmay Ernő: 125 év a tudományos ismeretterjesztés szolgálatában	49
Tokody Lajos: A napfogyatkozás megfigyelése a Szolnoki Cukorgyár TIT Uránia Csillagvizsgálójában	54
Betkowskij Jenő: Egy század a földműves szemével nézve	58
Borzák Lajos: A hírnév útján. — A Tiszaföldvári Lenin Tsz fejlődése	61
Szurmay Ernő: Egy útszakasz nevet kapott	66
Dr. Szóts István: Dr. Sebestény Gyula (1887—1955)	67
Dr. Mezősi Károly: Titkos jelentések adatai Petőfi kunsági születéséről	70
Selmecei László: Népi műemlékkutatás Szolnok megyében	73
Hernádi Tibor: A középmagyarországi képzőművészek tavaszi tárlata, 1966	79
Dr. Mihályfalvi István: A műtrágyázás hatása Szolnok megye 1961—65. évi mezőgazdasági termelésére	83

Fórum:

Ceruzajegyzetek Itáliáról (Barna Gábor)	91
A mi véleményünk (Bálint Sándor)	94

A címlapon:

Chiovini Ferenc Munkácsy-díjas festőművész:
Piac című festménye (részlet)

125 év a tudományos ismeretterjesztés szolgálatában

Megalakulásának 125. évfordulóját ünnepli a Magyar Természettudományi Társulatot atyjának valló Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.

Még egy intézmény életében is igen ritka egy-egy ilyen magas évforduló, de úgyszólván sikertelen lenne olyan szervezetet találni, amely ilyen nagy és gazdag múltra tekinthetne vissza. S éppenséggel a lehetetlenséggel lenne határos olyan egyesülésre bukkanni, amelynek 125 évvel ezelőtt kibontott lobogójára írt jelmondata maradéktalanul érvényes lenne ma is. A mi lobogónk pedig ilyen!

Hiszen amit 1841-ben Bugát Pálék határozatba foglaltak a társulat tagjainak tanulási és tanítási elkötelezettségéről – mint döntő alapelvről – azt változtatás nélkül, formáját és lényegét tekintve egyaránt magáénak vallhatja a társulat mai nemzedéke is. A dolog lényegén: a tanulás és tanítás gyönyörű párhuzamművén mit sem változtat, hogy néhai jó Jedlik Ányos, a társulat szervezési okiratának egyik első aláírója a vilámmosság, „a delc” alapelvének tanulmányozása során jutott el a korszakos jelentőségű dinamó-elv feltalálásáig, s most helyi csillagdánkban Tokody Lajos tagtársunk úgyszólván magakészítette obszervatóriumában és távcsovén Föld körül száguldó, de emberkéz alkotta szputnyikok kímért futását figyeli, hogy Vajda Péter, a társulat első jegyzője zendülöként záratott ki az orvostudományi egyetemről, mivel a kolerajárvány terjedéséért az elmaradt hygiénés viszonyokat ostorozta, s ma korszerű járványügyi állomásokon modern bacillusvadászok lelkes serege tudós-felkészültséggel szorítja napról napra hátrább az immár erejét vesztett, s csorbult foggal támadó járványokat.

Még az is olcsó párhuzamként hathat, hogy a társulat alapító tagjának, Táncsics Mihálynak „Lényismerete” azaz az ifjúság részére írt természethistóriája alig párszáz ifjú természetszemléletét alakíthatta, s most lelkes fiatalok százezrei izgulták végig, csak mondjuk, a legutóbbi „Ki miben tudós” tv-közvetítette biológiai döntőt.

Mégis itt kell keresnünk az azonosságban is meglevő különbséget. A tanulás vágyától hajtott alkotó emberi elme eljutását a dinamó-elvtől a rakéatechnikáig magyarázhatjuk a technika fejlődésének hallatlan arányú meggyorsulásával, s társadalmi fejlődés megteremtette lehetőséggel. Ugyanakkor azt is világosan látjuk, hogy az egykori program második része, a tanítás, a maga egészében csak a mi világunkban teljesezhetet ki, amikor a széles néprétegekben mindig is meglevő tanulási vágy kielégítésének nemcsak az igénye, hanem a lehetősége is megadatott társulati tagoknak s azon kívülieknek egyaránt.

Azóta válhatott igazán hazánk szellemi életének, közművelődésének szerves és elidegeníthetetlen részévé a tudományos ismeretterjesztés, a társulatba tömörült

* A TIT Szolnok megyei Szervezetének 1966. június 7-én tartott jubileumi ülésén elhangzott előadás rövidített szövege.

magyar értelmiség tevékenysége. A húsz év előtti újrakezdés óta megtett út felmérése külön tanulmányt igényelne, helyette – vállalva inkább az elhamarkodotté summázás vádját – önteltség nélkül állapíthatjuk meg, hogy kulturális forradalmunk eddigi eredményeiben igen jelentős súllyal szerepel a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat s közvetlen elődjének a TTIT-nek munkája.

Hogy nekünk, Szolnok megyei értelmiségieknek mit jelentett és jelent a társulat, ismét nehéz lenne összegezni. Önmagában az a tény, hogy e teremben számos olyan barátunkon villan át a szemünk, akikkel együtt kezdtük újra a harcot, igazolja törhetetlen hűségünket Társulatunk ügye iránt.

Egyszóval szívünkhöz nőtt e Társulat a maga teremtő légkörével, szenvedélyes vitáival okos tanácskozásaival, lélekvidító előadásaival, az általa biztosított nemes munka mindig fiatalon tartó, mert mindig újra lelkesítő szépségével. Egymáshoz közelebb kerülést, baráti szót, önbecsülést, összefogást, szélesebb közösséget, kitekintést más pályák felé s mindenekfelett otthont jelent számunkra e Társulat, hol a közös céltól áthatott munka melegében egymásra találhatott a piktura hivatott mestere, a jól ismert, s mégis mindig új titkokat rejtő emberi testnek, s a való világnak mérnöke, a tippanos és székfüves szíkek termővé tételé: kutató mezőgazdász, egy igazibb, emberibb, mert szocialistább jogrend megszilárdításán munkálkodó jogász, a gyermeklelkek kertésze s az új gazdasági mechanizmus alapelvei szerint a szocializmus gazdasági alaptörvényének korszerű értelmezésén tevékenykedő közigazdász.

Ezért emlékezünk most büszkén forrósult szívvel Társulatunkra, távolabbi és közeli múltjára, ezért időzünk éber gonddal jelenén s ezért gondolunk már most közvetlen jövőjére is. A jelent reálsan becsülni, jövőre gondolni – a meddő álmódózás veszélye nélkül – csak múltunk ismeretében, példamutató értékeink számontartásával, a már átélt hibák kikerülésével lehetséges.

„Jelszavaink valának: Haza és haladás.” Kölcsey halhatatlan szavai foglalják össze talán legtömörebben a magyar reformkor lényegét. Valóban ez a kor a „Hassz, alkoss, gyarapíts!”, a „Hazádnak rendületlenül!” a nagy fiakban tettekbe érő tiszta szenvedélyek, a nemcsak dicsőké a haza: A munkás, pór, szegény, Bár észrevétlen, dolgozik a hon derületén”, nagyszerű felismerésének, az „ész, érdem, igazság győzelmébe vetett, az adott osztálytársadalom keretei között tündérien naív, de mindig tiszteletreméltó hitének, az évszázadokig rabágya kópárnáira kényszerített beteg, megzsibbadt gondolat felszabadulásának gyönyörűsége korszaka ez.

A feudalizmus rongyos ruháját levetni készülő, polgári haladásért sikraszálló hazai viszonylatban súlyos ellentmondásokkal küzdő, de a réginél mindenképpen haladabb társadalom kibontakozásának éveit ezek.

Nem csodálhatjuk tehát, hogy Kölcsey, Széchenyi, Kossuth, Wesselényi, Vörösmarty nemzedékének természettudósai, pedagógusai, gazdasági, maguk erejével, képzettségével szolgálni kívánják az anyagi és szellemi fejlődést.

Alakuló közgyűlésünkön, amelynek összehívói között Bugát Pálon, az első elnökön kívül ott találjuk Jedlik Ányost, Irinyi Jánost, Fényes Eleket, Vajda Pétert, Kubinyi Ágostont, Táncsics Mihályt, így határozták meg a társulat célját: „A természettudományokat művelni, különösen hazánkat természettudományilag vizsgálni, minél nagyobb mértékben részletetni hazánk fiait a természeti tudományok jótékonyágában.”

A Társulat programját Kossuth Lajos is lelkes szavakkal üdvözölte a Pesti Hírlap hasábjain. A megvalósítás útjába azonban a Helytartótanács hosszú ideig akadályt gördített. Csak bizonyos engedelmények után történhetett meg 1844-ben a Társulat hivatalos elismerése. Közben azonban a Társulat már igyekezett teljesíteni maga által választott nemes feladatot. 1843. szeptember 23-án megtartották az első nyilvános mikroszkópbemutatót, majd természettudományos előadássorozatok, hétvégi előadások keretében folyt – ha egyelőre szűk körben is – a tudományok népszerűsítése. Hazánk természeti

kincseiből a „honfiak” áldozatkészsége révén társulati gyűjteményt állítottak össze szemléltetéssel szolgálva a hazafias érzület erősödését.

Amikor „a vész kitört, s vérfagylaló keze emberfejekkel labdázott az égre” legjobbjaink ott voltak a szabadságharc csataterein, tettekkel bizonyítva, hogy nemcsak szóban hívei a társadalmi haladásnak. A bukás után, az állandó zaklatások közepette is hamarosan megindult újra az élet. A cél most a fiatal értelmiség szervezése, a haladás gondolatának ébrentartása, a nemzeti tudomány jövőjébe vetett hit ápolása volt. Nem véletlen, hogy ezidőtájt kapcsolódik be a Társulat munkájába többek között Semmelweis Ignác, a két Hunfalvi, Eötvös Loránd, az emigrációból hazatért Eötvös József, Jókai Mór stb.

A belső helyzet némi enyhülése után a Társulat ki tudott lépni a zártkörű szakülések köréből és a 60-as évek második felétől nyilvános előadásokon, majd „Népszerű Természettudományi Estélyeken” léptek a nagyobb nyilvánosság elé. Azt hiszem, nem járok messze az igazságtól, ha arra utalok, hogy Jókai Fekete gyémántok-jában Berend Ivánnak, a „mágnés lovagnak” olyan megjelenítő erővel megrajzolt előadása is a „delej”-ről, s az éjszarki másvilágról nyilván ezeknek az estélyeknek az ihletésében is fogant.

Az igazi nagy nyilvánosságot azonban az 1869-ben megjelent Természettudományi Közlöny jelentette a Társulat tagjai számára. Hatására a tagok száma ugrásszerűen megnőtt. A természettudományos gondolkodás elterjedését nagyban elősegítette a Társulat könyvkiadó vállalat munkájának megindulása. Darwin munkáit pl. a Társulat adta ki hazánkban elsőként. A magyar darwinisták cikkei pedig a Természettudományi Közlönyben láttak napvilágot.

A magyar értelmiség legjobbjainak alkotó közösségét egyesítette már ekkor a Társulat. Az itt elhangzott javaslatok nyomán valósult meg a Budapesti Állatkert, a a Növény és Rovarkutató Állomás, a Tihanyi Biológiai és a Budapesti Csillagvizsgáló Intézet, s nem utolsó sorban a hazánk természeti kincseinek megóvását célzó Természetvédelmi Törvény.

Magyar tudósok – köztük Hermann Ottó és Bíró Lajos – külföldi útjait is támogatta a Társulat. Bíró Lajos így írt erről: „... hogy el nem buktam, mikor erőm kifogyott, a Természettudományi Társulat tagjai segítségének és nagylelkű támogatásának köszönhettem.”

A Magyar Tanácsköztársaság dicsőséges napjaiban jutott el azután a Társulat első ízben ahhoz, hogy valóban azokhoz szólhasson, akikre az alapítók gondoltak: a munkásokhoz, parasztokhoz, a dolgozó kisemberekhez. A társulati direktórium tagjai vállalták a Marx Károly Munkássegyetem természettudományos előadásait, előadássorozatokon szólaltak a munkásfiatalokhoz, nyilvános előadásokat tartottak a Társulat székházában, s a Társulat vidéki tagjai is lelkesen fogtak az ismeretterjesztés munkájához.

Nem csodálhatjuk, hogy az uralomra jutó Horthy reakció, a „keresztény korszak”, a „szegedi gondolat” vérgőzös bajnokai számára veres posztó volt a társulati tagság. Belefojtani a szót azonban a társulat tagjaiba már nem lehetett. Megerősödött a Társulat belső tevékenysége, új szakosztályok alakultak, kiszélesedett a Természettudományi Közlöny és a könyvkiadás munkája, s tovább folytak a természettudományi estélyek, vidéki felolvasó ülések, bár ezek hatóköre meglehetősen korlátozott volt.

A Tanácsköztársaság alatt megkezdett út a felszabadulás után nyílt meg teljes szélességben a Társulat előtt. Ez a felismerés kapott hangot az 1945-ben megtartott első közgyűlésen. Az 50-es évek elejéig szerte az országban kiépültek a szervezetek és a Szabadművelési Tanács, ill. a SZOT segítségével rendkívül intenzív ismeretterjesztő munka indult meg a munkások, parasztok, általában a legszélesebb néprétegek között. Jellemzőül emlitem csak, hogy 1952-ben már 28 317 előadás hangzott el az országban.

Megindult az Élet és Tudomány s hamarosan a legnépszerűbb tudományos ismeretterjesztő folyóirat lett. A megnövekedett előadásszámok, a sok szervezet által sokszor egymást keresztezve megrendezett, olykor formális előadások a színvonal fenntartását komolyan veszélyeztették. Ugyanakkor a dolgozó nép művelődési igénye egyre inkább nőtt.

Ilyen előzmények után ült össze a párt hívására 1953. február 25-én a MTA értelmiségi ankétja, amelynek eredményeként megszületett a határozat a tudományos ismeretterjesztés egységes szervezetének létrehozására: „Elérkezett az idő hazánkban is olyan egységes értelmiségi tömegszervezet megalakítására, amely ki tudja elégíteni a tudományos ismeretterjesztés iránt megnyilvánuló fokozott igényeket. Ez az új tömegszervezet egyesíti a magyar értelmiség legjobb erőit a tudományos és gyakorlati munka legkülönbözőbb területeiről, és ezzel szorosabbá teszi a kapcsolatot munkások, parasztok s értelmiségiek között.”

Az 1953. április 29-én hivatalosan is megalakult Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat lényegében fenti célkitűzései között már szerepel a Társulatba tömörült értelmiség marxizmus-leninizmus szellemében történő belső nevelése is.

Ezzel zárult a tudományos ismeretterjesztésnek a felszabadulás utáni első szakasza. Nem mehetünk tovább anélkül, hogy még egy pillantást ne vessünk erre az időre.

Mindannyiunk emlékezetében él még – s azt hiszem, ezt nehéz is lenne elfelejteni – a megyei ismeretterjesztés hőskora. Akkortájt valóban Szolnok jelentette a kisugárzó központot. Autóbuszon, vonaton, kerékpáron és gyalog, olykor egy-egy tanyaközpontba lovaskocsin jutott el az előadó az előadás helyére.

Minden fáradságot, ázást-fázást, törődést kárpótolt azonban az új közönség! Azóta sem beszéltem olyan értő közönség előtt Móricz Zsigmond paraszti témájú műveiről, mint valamikor a 40-es évek végén Besenyszög-Palotáson. Ezek az emberek akkor még a maguk sorsán érezték a Hét krajcár nyomorúságát. Gárdonyi Géza Egri csillagok-ja sem igen hatott még olyan lelkesítően, mint egy hófúvásos szilveszteri délutánon lámpafény mellett a Preizik telepi tanyákon, s áhítatosabb közönség sem igen hallgatta még Petőfi verseit, mint már 1953 után valahol a kengyeli határban az akkor frissen alakult Petőfi Tsz névadó ünnepélyén.

Ahogy most szükségképpen emlékezem ezekre – s gondolom, így vagyunk ezzel valamennyien – jó érzés tölt el, mert a gyorsan múló emberi lét értelmét faggatva így, belülről, megnyugtatóan hangzik a lelkiismeret szava: „Ezért sem éltél hiába!”

Az újjáalakult Társulat tevékenysége jelentősen kiterjedélyesedett. Az előadások számát már évenként is tízezrekben s a hallgatókat milliókban kellett számolni. Színesebbé váltak az ismeretterjesztés formái is. Egyre inkább összefüggő, tematikus vagy komplex előadássorozatok szervezésén fáradoznak a Társulat ügyintézői s nem sikertelenül.

Fellendül a járási, városi csoportok munkája, s rajtuk keresztül a falvakban is szélesül a tudományos ismeretterjesztés. A központi szakosztályok irányításának lendítő hatása is jól érződik a megyei szakosztályok programjában és egész tevékenységében.

Lendületesen folyt a Társulat tagszervezése, a belső szakosztályi élet megteremtése, tartalommal való kitöltése is. E három esztendőt az új társulat 1953-as megalakulásától 1956-ig nevezhetjük a szervezeti élet kibontakozásának. Ekkor vált a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat valóban a megye java értelmiségének összefogójává, Kossuth tér 3-beli, ill. Tánácsics Mihály úti helyisége pedig a szélesebb közönségnek is látogatott otthonává. Az izgalmas színházi viták alkalmával bizony szűknek is bizonyultak még az irodahelyiségek is.

Egy-egy évfordulós nagy előadást városi eseménnyé tudtunk tenni! A Csokonai, Jókai, Vörösmarty, Csehov évforduló ünnepi hangulata máig is kedves emlékünknél maradt.

Erre az időre esik az írásos és auditív ismeretterjesztés új alapokra történő elterjedése is. Megjelent a Jászkunság, a szervezet megyei folyóirata, amelynek szükségességét és életképességét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy ma is rangos helyet foglal el a vidéki tudományos ismeretterjesztő jellegű folyóiratok sorában.

A megyei rádió rendszeresen közölt tagok által összeállított ismeretterjesztő anyagokat s a vezetékes rádió akkori újdonsága miatt nem lebecsülendő hallgató-létszám előtt.

Az ellenforradalom okozta megrázkódtatást Társulatunk viszonylag hamar kiheverte. Törzsgárdája végig hű maradt az eszméhez, amelynek szolgálatában állt. Így szinte zökkenő nélkül térhetett rá a tagság fokozottabb eszmei-politikai nevelése mellett az ismeretterjesztés új formáinak kiépítésére. A Budapesten és a legnagyobb vidéki városokban megszervezett szabadegyetemen kívül nagy lendületet vett a munkás- és tsz-akadémiák szervezése. Biztató kísérletek folytak a szakmai akadémiák és az iskolai tananyag összekapcsolására, különösen falun.

A fellendülő turistamozgalom jelentőségét felismerve egyre több nyelvtanfolyam indult. Kiszélesedett az országjárás, s ugyanilyen gyorsan reagált a Társulat az úrkutatás eredményeire. Egyre több bemutató csillagvizsgáló készült el, legnagyobb részt társadalmi segítséggel, a tagok öntevékenységből.

Jelentős tartalmi elmélyülést hozott a Társulat kiadójának, a Gondolatnak megalkulása az ellenforradalom után. A Társulat folyóiratai az Élet és Tudományon kívül a Valóság, Világosság, a Természettudományi Közlöny, a Tudomány és Mezőgazdaság, a Búvár, a Műemlékvédelem és a két újonnan megindult folyóirat, a Föld és Ég, valamint az Egészség c. igen nagymértékben járult, ill. járul hozzá ahhoz a hagyományos tudomány-népszerűsítő munkához, amelyet tagjai lankadatlan lelkesedéssel végeznek népünk korszerű, általános, szakmai és ideológiai képzettségének emelése érdekében. Így rögzítik ezt az MSZMP KB-nak irányelvei is: „A tudomány új eredményeinek terjesztése olyan munka, amely nagymértékben hozzájárul a közműveltség színvonalának emeléséhez, a tudományos világnézet terjedéséhez, és ezért méltán megérdemli a társadalom megbecsülését.”

Most, a Társulat 125. évfordulóján – visszagondolva a megtett útra – a történelemmé vált évszázadra s azokra az évekre, amelyeket már a Társulat tagjaiként éltünk át, büszkén valljuk magunkat a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 22 000-es táboraéhoz tartozónak. Tudatosan vállalva a magvetők által meghatározott tanulás és tanítás magasztos munkáját, őszintén kívánjuk, hogy a Társulat minden tagja erőben, egészségben járulhasson hozzá még a következő, további szép sikerekről számot adó jubileum méltó megünnepléséhez is.

SZURMAY ERNŐ

A napfogyatkozás megfigyelése a Szolnoki Cukorgyár TIT Uránia Csillagvizsgálójában

Hosszú hetek előkészítő munkája előzte meg Szolnokon a cukorgyári TIT Uránia csillagvizsgáló és a Tiszamenti Vegyiművek bemutató csillagvizsgáló munkatársainak felkészülését az 1966. május 20-i gyűrűs napfogyatkozás megfigyelésére.

A 3 évenként bekövetkező átlag 7 napfogyatkozás jelenségei szabályszerűen változnak, 8 részleges és 10 teljes fogyatkozás után 16 gyűrűs fogyatkozás észlelhető Földünkről. Legutóbb 1948. május 9-én volt gyűrűsfogyatkozás. Ezévi május 20-i fogyatkozás hazánkból csak mint részleges volt észlelhető. Az ún. centrális zóna Európában Görögország déli és Törökország kisázsiai területén haladt át.

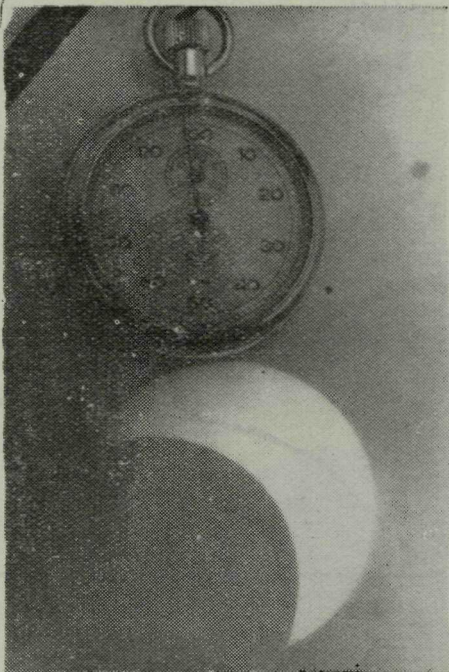
Theodor v. Oppolzer „Canon der Finsternisse” nevű örök időkre alapvető nagy fogyatkozási katalógusa szerint i. e. 1208 évtől számított napfogyatkozások közül sorrendileg ez a 7559-ik volt.

Gyűrűs napfogyatkozás akkor jön létre, ha a Hold földtávolban van. Ekkor látó átmérője kisebb a Nap látszó átmérőjénél és a totalitás esetén a Napkorongból egy gyűrűalakú rész marad ki. A május 20-i napfogyatkozás pillanatában a Nap átmérője $15'48''{,}2$, a Hold átmérője $15'33''{,}5$ volt. Hazánkban észlelhető részleges – gyűrűs fogyatkozás mértéke a földrajzi szélesség szerint váltakozó volt néhány tized százaléknyi eltéréssel.

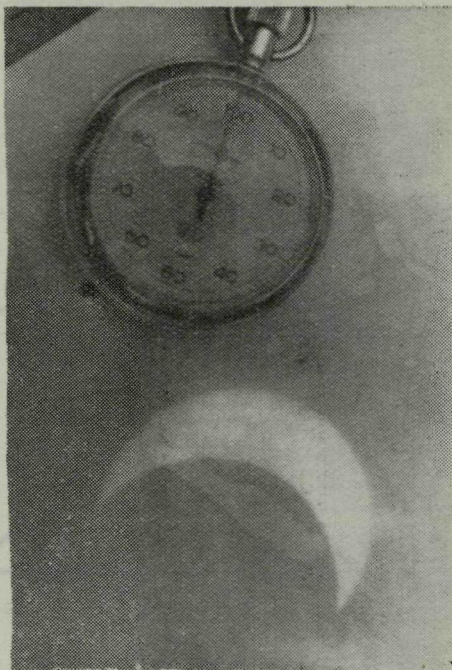
Szolnokon a fogyatkozás mértéke a mért adatok szerint $0,769$ volt.

A szolnoki megfigyelési program a következő volt: A fogyatkozás kezdetének és végének időpontjai tizedmásodpercnyi időre mérve. Ezt a feladatot a Tiszamenti Vegyiművek csillagvizsgálója látta el dr. Dankó Sándor vezetésével Jeles Kornél és Zsíros János. Utóbbi készítette az 57 db felvételt, melyekből 4 (14., 28., 45. és 51. sor-számú) a képeken látható.

Napfogyatkozás 10 óra 16,98 perckor

Napfogyatkozás 10 óra 37,99 perckor

A cukorgyári Urániában Tokody Lajos vezetésével 14 munkatárs végezte a különböző megfigyeléseket a felállított műszereknél. (Dankó Béla, Hidasí Vilmos, id. Kecskés Ödör, Lugossy Sándor, Dr. Orbán László, Sándor Béla, Vígh László, valamint a fiatalok: Aszódi Gábor, ifj. Besze Pál, Cziráki Péter, Feitel György, Halász Pál, ifj. Kecskés Ödön, Kiss Endre.)

A megfigyelő műszerek zömét Hidasí Vilmos szerkesztette és készítette el a legnagyobb gonddal és hozzáértéssel.

A 30 cm-es főműszeren megfigyelt fogyatkozás kezdete 9 óra 21 perc 21,2 másodperckor következett be. Maximumát (0,769) 10 óra 39 perc 09,0 másodperckor érte el. A fogyatkozás vége 12 óra 04 perc 00,6 másodperckor volt észlelhető. A fogyatkozás időtartama tehát 2 óra 42 perc 39,4 másodperc volt.

A fogyatkozás tartama alatt teljes szélcsend uralkodott, az égbolt azonban kezdetben enyhén fátyolos (9–10 óra 05 perc) majd néhány kisebb báránnyfelhő vonult át szakaszosan a Nap előtt, de csak igen rövid időre zavarta a megfigyeléseket (10 óra 05 perc–10 óra 22 perc). 10 óra 07 perckor mintegy 15° sugarú szivárványhalo volt észlelhető a Nap körül, melynek kerülete kb 200° -os volt. A halojelenség 10 óra 24 perckor megszűnt. Az égbolt enyhén fátyolosságát 11 óra 10 perckor gyenge párásság váltotta fel, mely egészen a fogyatkozás végéig tartott.

A fogyatkozás alatt bekövetkezett hőmérsékletcsökkenés mérésére egy $1/1000^\circ\text{C}$ beosztású Beckmann-féle, valamint egy $1/100^\circ\text{C}$ beosztású kontrollhőmérő szolgált. A hőmérséklet csökkenése természetesen nem következett be spontán. A Nap emelkedése a látóhatár felett éreztette a hőmérséklet emelkedését jóval a fogyatkozás kezdete után is. (I. ábra). A mért adatok szerint 9 óra 00 perctől 9 óra 55 percig a hő-

1966. május 20-i napfogyatkozás

Fénycsökkenési grafikon. EMV.Sz. Luxmérővel /: 1-100 skálán mérve:/ Mérte: Vigh László
dr. Orbán László

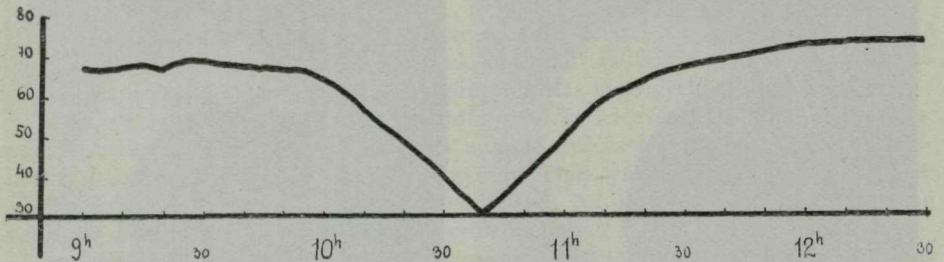
Szivárvány halo
R = 15°
φ = 200°

1. Kontaktus 8^h 21^m 21.2 UT.
4. " 11^h 04^m 00.6 UT.

Igen gyenge fátyolfelhőzet

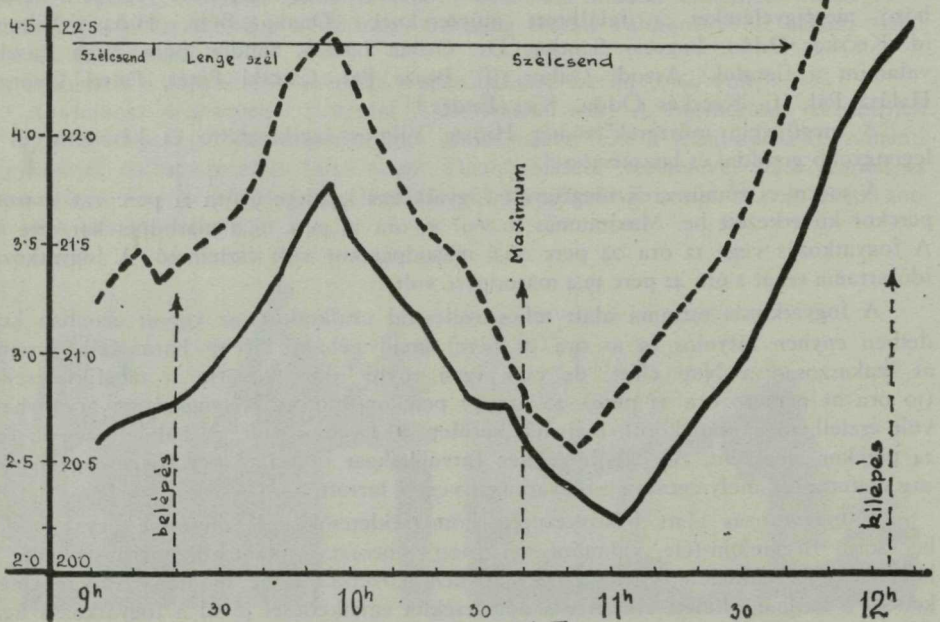
Enyhén párás égbolt

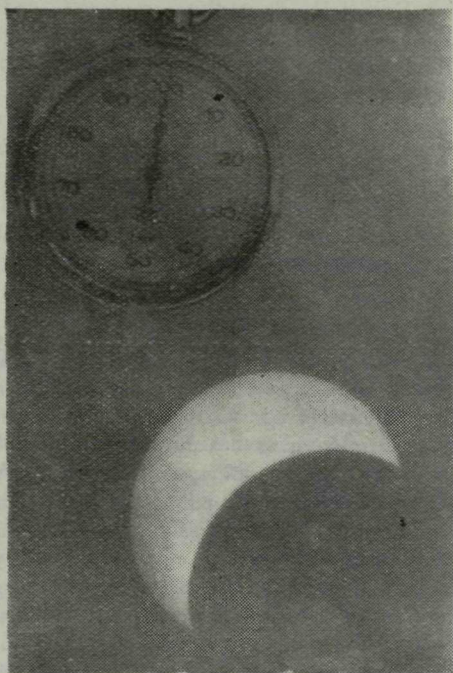
Gyenge báránnyfelhő foltok

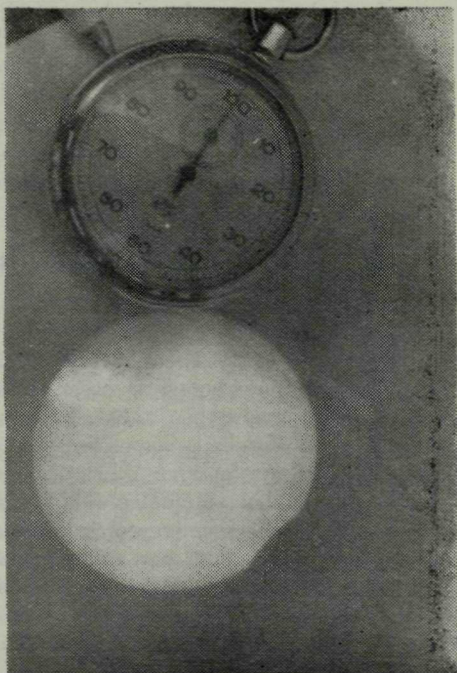
1966. május 20-i Napfogyatkozás

Hőmérséklet változás. /Műszer: Beckmann differencial hőmérő 1/100 C°-os skálával/
Kontroll hőmérő: 1/100 C° beosztású --- Megfigyelők: Sándor B. és Ászódi G.

Napfogyatkozás 11 óra 00,00 perckor

Napfogyatkozás 12 óra 00,00 perckor

Fotó: Zsíros János

mérséklet $1,189^{\circ}\text{C}$ emelkedés mutatott. 9 óra 55 perc–10 óra 50 percig $1,664^{\circ}\text{C}$ -ot süllyedt, majd a fogyatkozás végére $2,275^{\circ}\text{C}$ -ot emelkedett. A kontrollhőmérő az abszolút hőmérsékletet mérte. Az első szakaszban $20,79^{\circ}\text{C}$ -ról $22,45^{\circ}\text{C}$ -ra, a második szakaszban $20,54^{\circ}\text{C}$ -ra, a harmadikban $23,05^{\circ}\text{C}$ -ra emelkedett, illetve süllyedt.

A fénycsökkenés mérésére egy EMKSZ rendszerű Luxmérő szolgált, $0-10^6$ Lx. méréshatárral. A mérés az 1000 x-es tartományban, a leolvasás a nagyobb pontosság kedvéért azonban a 10 x-es skálán történt, tekintettel arra, hogy csak fényintenzitási differenciát mértünk.

A fogyatkozás bekövetkeztének időpontjában a leolvasott érték 66,90 volt. A fényintenzitás 9 óra 25 percig emelkedett, ekkor 69,85-öt mért a műszer. – Ennek magyarázata a Nap látóhatár feletti emelkedése következtében a légkör extincio hatásának csökkenésével magyarázható. 10 óra 41 perckor érte el a legalacsonyabb értéket 30,50-et. Ettől az időponttól kezdve ismét emelkedett és a fogyatkozás végidejében 73,40 volt a skála értéke. A fényingadozás tehát a három fázisban 4,41; 56,3; illetve 240,6 százalék volt.

Minden adatfelvétel azonos időpillanatban történt. Az adatregisztrálási időpontokat minden megfigyelőcsoport előre megkapta az adatok bejegyzésének koordinálása végett. Az időjelző szolgálatot egy külön csoport látta el másodpercingaóra és stopperek segítségével. Az ingaóra idejét előzőleg az ONOGO időjelek alapján rögzítettük. Az adatregisztrálási időpont előtt 60 secundumal gongütés jelezte a szétszórt csoportok részére az előkészületet. A megfigyelés és regisztrálási időpillanat bekövetkezése előtt 15 s-tól kezdve s-ként gongütések hangoztak el.

TOKODY LAJOS

Egy század a földműves szemével nézve

A 20-as évek közepén hozzám került egy ívpapírosokból jól-rosszul összetakolt füzet. Úgy egy húsz lapnyi az egész. Az elsárgult lapok sűrűn teleróva ég felé kanyarodó sorokkal, melyekben kapa-, kaszaforgatásban megfáradt paraszti ujjak rogyant betű-nyájai vándorolnak erre-arra, mint sovány legelőn a szanaszét járó éhes juhok. Feljegyzéseket tartalmaz ez a füzet évről-évre egymásután, mint az annalesek. Az elejéről bizonytalan számú lapot kimetszettek, de a megmaradt rész is majdnem egy századot ölel fel. A feljegyzések megmaradt része 1837-tel kezdődik, s megszakítás nélkül tart 1919-ig. Nem egy ember munkája ez természetesen, de egy családé, melyben – úgy látszik – hagyományos kötelesség volt a följegyzések továbbvitele. A legrégibb feljegyzések valószínűleg a sok forgatástól elrongyolódhattak, mert a füzet eleje egyfolytában s később írott kópíának látszik. Bizonyoságául annak, hogy a család százados életében milyen fontos helyet foglaltak el s el nem nyugvó érdeklődésének örökös, szinte kizárólagos tárgyai voltak.

Úgy hat az egész, mint egy kitért ablak, melyen keresztül a magyar paraszt, s általában a dolgozó nép lelkivilágába pillanthatunk. Úgy hiszem, éppen ezért tarthat számot e folyóirat olvasóinak érdeklődésére.

A feljegyzések tartalma: majdnem egy század időjárási és természetviszonyai ilyesféleképpen (Az eredeti helyesírást megtartom.): „1838, rendes, Közönséges termés de ezen nyáron igen sok fűg vót, kivált höröcsög a talón alig lehetet feküni...” vagy: „1860, a tél igen változó, sáros, több részben mint fagyos buza ára 17,20 f. kukor 9,10 f, a tavasz igen nedves még a szántás is igen késett az eső véget, az árvíz igen nagy let...”, s így tovább majdnem egy századon keresztül.

Hát ez – bizony – nem valami érdekes olvasmány, hacsak meteorológusnak nem. Az efféle feljegyzéseknek nem igen látja hasznát, sem aki írja, sem aki olvassa, hiszen elmúlt évtizedek időjárási és természetviszonyainak zűrzavaraiból nem igen tudta a csodálatos kitartással jegyeztető törökszentmiklósi földműves aggódó szeme kiolvasni a feleletet az ő egyetlen kérdésére: „Mijjen lessz már az üdő, de legfőképpen, hogy creszt majd a búza?”

S mégis, ahogy itt előttem áll ez a sok ákom-bákom, rámdöbben belőle a nép pszichéje. A szegény földműves népé, mely – sokszor – háládatlan földdel s a ravasz, kiszámíthatatlan idővel vívja kemény, sohasem szünő csatáit, a mindennapi kenyérért. Megfog, gondolkodóba ejt az a – szinte abszolút kizárólagosság, az a teljesség, melylyel a föld, az időjárás, a termés gondja betölti a szántóvető ember egész gondolatvilágát. Nála az időjárás, a gabona árának fel-lehullámlása, meg a jószág dolga a teremtett világ egyetlen, legfontosabb dolga, mely a napközi találkozások szócsere-lésének, az estéli csendes kapualji komázásoknak kizárólagos tárgya. (Persze csak a férfiakat értem.) Érdemes arra, hogy papírosra rögzítsék a nehezen döcögő, tántorgó betűk, okulására, szórakoztatására az azután valóknak. Érdemes arra, hogy egymást

felváltó emberöltők, mint drága klenódiumot őrizgessék. A világ foroghat keserű levében, korok pusztulhatnak, újak szülehetnek, nagy történelmi tragédiák düböröghetnek népeket sodorva az enyészetbe, mindez nem hozza úgy rengésbe a néplélek megjárhatatlan mélyű tavát, mint az élet legnagyobb gondja: lesz-é kenyér?

Mert éppen ez vet éles világot erre a kérdésre, hogy ezek a feljegyzések nem pusztá időjárási naplónak készültek, hanem mindannak megőrkítésére, ami pennára méltó, s így kerül aztán a hosszú száz esztendőben egy-két ilyen feljegyzés is penna-végre: „1849, júniusba vót egy kis korela, ugyancsak auguszba (így!) 15 ik napján rakták le a fegyvert a magyarok a világosi hegynél...” „1850, Pedig újra ausztriai nagy hatalom ált elő ekor nomerálták meg a házakat megszámlálták Hány lélek van egy háznál hány kemence hány szoba és hány öl az udvarnak hosza szélessége”.

Ennyi és semmi több egy heroikus kor minden visszhangja és újra következnek az egyhangú feljegyzések az időjárásról, a termésről, szárazan, unalmasan, végtelen egyformaságban.

Ennyi – mondom –, egy betűvel se több. Hanem mikor 1863-hoz érünk, a soha nem látott szárazság országra szakadó csapása, a nyomán támadt nyomor, kétségbeesés, kenyértelenség, a szegény ártatlan jószágok éhen-szomjan pusztulása kegyetlenül tépő karmokkal szagatja az együgyű szívet, melynek nem volt egy jajszáva Világosnál. Egy siralomvölgy az egész ország. Az akkori feljegyző száraz, botorkáló szavainak szinte szárnyat ad a fájdalom s az esetlen dadogás helyett a kétségbeesésnek majdnem bibliásan fenséges hangja markol belénk. Száz esztendőben egyszer, először és utoljára, törte át a megrendülés, a nagy, véres emberi fájdalom a munkában kergesült szíveket s öntötte el a könny a felhők járását kutató szemeket.

Míg más évekkel pár sorban végez, addig 1863 borzalmait lapokon át siratja. Helyszűke miatt csak mutatónak közlök belőle egy-két mondatot: „... a búza kicsinek marad, megszárad hogymég kaszálni sem lehet...”, a barom nem élhetett a földből, hanem a bőre árán elvesztették, sokat levágtak, húsát elmérték, három garasért fontját, ...oj feletem meleg vót, hogy az ember a földön mezítláb nem állhatta ki... , mindevideig a földön sem zöd... , voltak borzasztó száraztó szelek... , semi legelő, a barmok eledelér bőgnek, az emberek szétjárva keseregnek. Elfogyott a szántó-vető reménye... Elmúlt az 1863, meghagyta emlékét... , csüged el a szív, fogot a remény, a barom eledelér bőg, az ember keseregve jár sajnálván jószágát, mert a legelőn semi zöldség nem találtatott, sir a szántóvető, könnyei hulnak a földre, mert munkája után mit Istentől reménylett a tavaszi hévség és forró szelek aratása a földbe mindent megégettek. Keserű fájdalom érkezik mindenek szívére, hogy amit vetett széjel a földjébe, semit nem takarított a csorébe (!) a kézi munkás (t. i. napszámos) is keresné élelmét, de az alföldön semi munkát nem lél, mert az idő mindent megemésztet, sehol nem talál reménységet, százával keresi munkáját, az ember sóhajtozik, hullanak keserű könnyei a földre, hogy nem lél hejet, hol kerese élelmét. Keserű fájdalommal tölti el keblét, Könnyeivel oltja szomjának hévségét, Nincsen ki megvigasztalja szívének gyötrelmét. Én is ittam E Keserű Pohárt ételem ialom Könnyeim záporát (!) ó ki mondhat(ná) meg szívünknek fájdalmát. Cak a mindenható könnyi terhünket, ő adja meg minden napi Kenerünket, Emlékezetek rá, kik majd ezt olvasátok, mily nagy csapás érte szegény magyar országot, értünk szükségét, de ijét nem, mert a nagy jószág egész nyáron át éhen döglött” stb.

Ami az időjárás számtalan változatát kifejező nomenklatúrát illeti, változatos, gazdag, de száz esztendő alatt mitsem változott. Magában foglalja természetesen a közkeletű meghatározásokat, de az elemek ügyes kombinálásával finom megkülönböztetésekre is képes. Egyik-másik meghatározásban néha meghatóan tükröződik az a szinte babonás áhítat, féltő reménykedés, aggódó tisztelete az emberi sorsokat eldöntő természeti erőknél, az a simogató kedveskedés, gyöngéd dédelgetés, mellyel a ma-

gyar földműves a legnagyobb hatalomról, az időjárásról beszél: „jó csendes kis eső, jó nevelő idők, jó szárító napok, gyengés jó idők, jó kis eső jó üdővel” stb. Végül mutatóba ideirok egynéhányat a kunsági nép időjárási meghatározásaiból az említett feljegyzések alapján:

A csapadékra vonatkozók: Fótonkint eső, hideg havas szeles eső lett, mely a jó-zságot legyalázta, mézharmat, mely a gyenge búzát megemésztette, jó kis eső, jó idővel, kis harmat eső, nevelő eső, lanhas eső, csendes kis eső, esőzuhanás (felhősza-kadás), lanhas esős idők, az eső ködöl, szemel, szemetel, szemergél, csepergél, burult csepergős idő, porhó esett, ködös zúzos kis hó esett, a hó száling stb.

Meleg időre vonatkozók: Jó szárító napok, szárító meleg, száraz meleg, hévség, borongós nagy melegség, lanyhas szikkasztó idő, gyengés idők, jó nevelő idő (az eső utáni meleg idő).

Hideg időre vonatkozók: Le fagyott osztán, az idő fellágyul, meggyengül, kilá-gyul, kiolvad, olvadáson, ködös zúzos idő, a tél gyenge faggal vót, 1868 január gyen-gés és zagyvált vót mindvégig, a hideg mindent megfagylalt, kiszárító nagy hideg, télies, gyenge idők, deres időre változott, erősen lefagyott, száraz hideg, komor hideg, könnyű vót szántani, mivel a decemberi fagy felszitta.

Szeles idők: Jól kigyengült erős keleti szél (ti. már nem olyan hideg), szeles zavargós idő, zavargós szeles havas zürzavaros idő, nagy szélvész fergetegek, ziman-kós hideg szeles, burult szeles jó idő, olvadó csapkodó idő, szeles havasan tartott, sovány száraz szél.

Felhőzet: Ködös, borult, feltisztult, nagy bűdös köd, ködös de igen bűdös vót (ti. akkortájt még mocsaras volt a törökszentmiklósi határ s a párolgó mocsár bűdös szagát verte le a köd), június első napján fényre derült, lanhas borult jó csendes idő, szép, homályos idő, felhős szárító borongós jó idő, borult havas, borult esős, hideg ködös zúzos, ködös burult esős, fényes nap stb.

BETKOWSKI JENŐ

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI:

Bálint Sándor százados, Kilián György Rep. Tiszti Iskola (Szolnok); Barna Gábor építészmérnök, a Szolnok Megyei Tanács V. B. Építési Osztályának munkatársa (Szolnok); Betkowski Jenő ny. gimn. tanár (Szolnok); Borzák Lajos újságíró, a Szolnok megyei Néplap munkatársa (Szolnok); Hernádi Tibor újságíró, a Szolnok megyei Néplap munkatársa (Szolnok); Dr. Mezősi Károly múzeumigazgató (Kiskunfélegyháza); Dr. Mibályfalvi István tudományos kutató, a Nagy-kunsági Mezőgazdasági Kutatóintézet osztályvezetője (Kisújszállás); Selmeczi László muzeológus, a Damjanich Múzeum munkatársa (Szolnok); Dr. Szóts István orvos (Budapest); Szurmay Ernő tanár, a Szolnok Városi Tanács V. B. elnökhelyettese (Szolnok); Tokody Lajos ny. oszt. vez., a Szolnoki Cukorgyár TIT Uránia Csillagvizsgáló igazgatója (Szolnok).

A hírnév útján

A Tiszaföldvári Lenin Tsz fejlődése

A tiszaföldvári Lenin Termelőszövetkezetet kettős megtiszteltetés érte rövid egymásutánban. 1966. április 4-re a közös gazdaság elnökét: Bódi Imrét, főagronómusát: Szabó Bélát és párttitkárát: Tóth Györgyöt, az Állami Díj II. fokozatával tüntette ki a forradalmi munkás-paraszt kormány. Nem sokra rá, 1966. május 12-én pedig „Kiváló Termelőszövetkezet” című kitüntetést ítél oda a Minisztertanács, amiért tavalyi gazdálkodása alapján az egész országban a Lenin Termelőszövetkezet bizonyult a legjobbnak a nagyhatárú közös gazdaságok csoportjában. Ilyen sikersorozatra alig van példa fiatal szocialista mezőgazdaságunkban. Miért van hát Tiszaföldváron, s miért éppen a Lenin Termelőszövetkezetben? Csak azért-e, mert jók az adottságaik?

A Lenin Termelőszövetkezet a Tiszaföldvárról Mezőtúrra vivő műút mentén székel és nagyobbára ott is gazdálkodik. Földjei három falu határában terülnek el. Tiszaföldváron, Martfűn és a Tiszaföldvárhoz tartozó homoki tanácskirendeltség külterületében. Kétségtelen, hogy a megye legjobb talajai ezek. A Lenin Tsz területe belesik abba a lösztáblába, amely e tájon húzódik át. A szövetkezet földjeinek háromötöd része középkötött vályogtalaj, kétötöd része pedig réti talaj. Sőt a Tisza-morotva zugában az úgynevezett Sziget részen még a tőzegtalaj is fellelhető. A gazdaság déli részén Homokon pedig homokos földjeik vannak. A csapadékviszony azonos a Nagy-Alföld hasonló tájaival. Tízéves átlagban 510 milliméter.

A termelőszövetkezet két év múlva ünnepli fennállásának 20. évfordulóját. Két évtized. Ennyi idő alatt szépen beállhat egy gazdaság, egy fokozatosan erősödő üzem. A földvári Lenin Tsz – mint a legtöbb Szolnok megyei termelőszövetkezet – első esztendei azonban nem mutattak semmi jót és szó sincs még akkor fokozatos erősödésről. Sőt, a legrosszabbat jelezték az alakulás utáni évek. Érdemes tanulságképpen nyomon követni.

A maghintés éve

A Lenin Termelőszövetkezet „öreg” közös gazdaságnak számít a megyében. 1948. október 12-én alakult meg. Tizenhat család lépett be, tizenhat elesett szegényember, agrárproletár indult el a párt-megjelölte úton. A Magyar Dolgozók Pártja 1948-as kecskeméti programhirdetése után történt ez. A tiszaföldvári tizenhat kezdőnek egy cseppnyi földje nem lévén, a községi tanács adott nekik százhatvan hold tartalékföldet. A termelőszövetkezet Dózsa György nevét vette fel, ezen a néven kezdték próbálni a közös gazdálkodást tiszaföldvár-őszlői emberek. Összvagyonukat egy pár ló, egy eke, és egy borona képezte. Első elnöké Gácsi Mihályt választották, az alapítók közé Oláh Imre, K. Szabó Lajos, Árvai István tartoznak többek között.

Már az első évben elvetettek 40 hold búzát. Még mindent kézi erővel színte. Nem is adott többet a földjük 5-6 mázsánál holdanként. Termelni akartak takarmányrépamagot, nem bírtak vele. Került a földbe valamennyi kukorica, takarmánynövény. De gazdasági felszerelések híján egyszerűen nem tudták megművelni a földjüket, s egy része parlagon maradt.

Szinte ugyanígy indult párhuzamosan a Dózsa Györggyel az Úttörő Termelőszövetkezet. Azt a homoki részen alakították tizenegyen. Egy pár lovat kaptak az államtól indulásra. Azt mindenki hajtotta, de senki nem etette. Nem volt miből. Jellemző, mennyire az agrárproletárok közül kerültek ki az ottani alapítók is: az Úttörő Termelőszövetkezetnek ugyanannyi tagja volt, mint a tsz pártszervezetének. A legforradalmibb réteg vágott itt is, Homokon először az útnak. A szövetkezetet a pártszervezet szervezte és vezette. Érdekes adalék, hogy az új termelőszövetkezet nem szövetkezeti székházat, hanem pártszékházat épít először Dorkota Lajos alapító feljegyzései szerint.

A párt tett 1949-ben javaslatot arra is, a két gyengén gazdálkodó tiszaföldvári termelőszövetkezet egyesülve többre mehet. A két szövetkezet eggyévalása után a Lenin nevet vette fel. Ez 1949-ben történt. S innen már ténylegesen is a Lenin Tsz históriájáról van szó.

Szűk esztendők jönnek

1950-ben az egyesült, immár „nagy” termelőszövetkezet harmincöt tagja, 250 hold földdel indul. Hét holdnyi föld jut egy emberre. Tulajdonképpen nem sok, de az akkor nagyon felszerelésen üzemben a kelleténél többnek bizonyul. Innen van, hogy igen sokszor a Tisza Cipőgyár és a helybeli Hajnóczy József gimnázium segítségével sikerült betakarítani. Még jóval később is a községi tanács apparátusa kapálja be az öcsödi út menti földeket. Patronálta ugyan őket egy fővárosi üzem is, de erősen félreértették a kapcsolatot. Olyan emberek jártak le onnan, akiket az evés, a szőlőzés érdekelt, s kevésbé a munka. Megtörtént, hogy hosszabb ideig esőzött, a lent levő patronálókat ilyenkor is a közös kosztolta. Emiatt a termelőszövetkezet hangulata rossz volt, hiszen maguk a tsz-tagok is nélkülöztek.

Hogy miből éltek ezekben az években a Lenin Tsz tagjai, rejtély. Hogy hogyan? – arra vannak adatok. Fizetni nem tudott a szövetkezet. Feljegyzés szerint 1952-ben egy munkaegység értéke 8,69 forintot ért. 1950/51-ben a beadási kötelezettség teljesítése után a cukorrépát sütötték kinn a földön és azt ették a szövetkezeti tagok szedéskor. A termelőszövetkezet természetbenit juttatott tagjainak. Malacot, gabonát, ilyesmit. 1952-ben pedig tojást osztott szét, sőt, kotlósokat is, hogy költhessenek. Kölcsönbe kapták volna a kotlóst, de nemigen került vissza belőle a közösbe, mert a tagok megették, vagy eladták. Megtörtént, hogy aratás előtt, éppen a nagy munkák idején annyi kitarításuk nem volt már a termelőszövetkezet tagjainak, hogy ezt megvárják, s elszegődtek nap-számba, részaratónak.

A beadási rendszer hihetetlenül nyomorgatóan hatott, az amúgy is gyenge termelőszövetkezetre. Egy jellemző adat: 1951-ben a termelőszövetkezet, hogy eleget tegyen beszállítási kötelezettségének, 2,30 forintjával vásárolta fel a tojást a piacon, az államtól viszont 37 fillért kapott darabjáért. Annyira kisépték a termelőszövetkezet magtárait, hombárjait, szérúit, hogy 1953-ban az amúgy is gyenge termések után, nagylétszámú állatelhullás következett. Oka: az éhség. A megmaradt állatok egy részét is úgy támogatták fel tavaszon, annyira le voltak gyengülve.

Senki nem irigyelhette a Lenin Tsz tagjainak sorsát. S ehhez még jött a sok megaláztatás. Maradi emberek és reakciós elemek gúnyolták, gyalázták őket. A maroknyi csapatot az összefogás, az együtesség ereje tartotta fenn. Együtt jártak ki reggel a faluból, együtt érkeztek be este. Így a nyílt inzultálást legalább elkerülték. De az ablakon bekiabálás, a nyilvános gúnyolás napirenden volt. Odáigmenően, hogy egy

alkalommal a termelőszövetkezet kukoricaszár kúpjait is felgyújtották a határban. Az osztályharc igen éles volt ezekben az időkben és nagyrészt az új termelőszövetkezet körül csapódott le.

Hűség a szocializmushoz

Ezek után az tetszene kézenfekvőnek, ha a szövetkezetet az első nagyobb szél elfújja. Két nagy vihar jött, de az egészséges gyökeret eresztő fa kiállta a pusztítást. 1953-ban a Lenin Tsz tagjai együtt hallgatták meg Nagy Imre miniszterelnök beszédét. Szavai nem maradtak mindenkire hatástalanul, mert huszonöt család kilépését kérte a közösből. De a szövetkezet együtt maradt. S ha nem is könnyen, ha a honvédség munkájának segítségével is, de továbbra is kitartottak. A leghűségesebb szövetkezetiek között is a Bohus és a Beda család voltak.

Véletlen szám, hogy 1956-ban ugyancsak huszonöt kilépője van a Lenin Termelőszövetkezetnek. Noha az ellenforradalom veszett dühvel támadja a Lenin Tsz-t. Fel-fegyverzett suhancok rontanak rá a szövetkezetre, kinn a majorban idős baromfigondozókkal durváskodnak, benn a székházban az elnököt és a párttitkárt arra akarják kényszeríteni: a Lenin portréval és vörös drapériával karjukon vonuljanak át a falun. A községi ellenforradalmi bizotmány végül is arra kényszeríti Bódi József elnököt, a párttitkárt, a falu tanácselnökét és pártbizottsági titkárát, együttesen hagyják el a községet.

A Lenin Termelőszövetkezetben közgyűlést hívott össze két kulák. De nagy meglepetés éri az ellenforradalmárokat. A közgyűlésen kitűnik, hogy a szövetkezet tagjainak 70 százaléka továbbra is együtt akar maradni. Sőt a kilépők közül is visszalépnek ketten. Az ellenforradalmárok erre nem számítottak. Látva, a Lenin Tsz tagjainak forradalmi szellemét, gyorsan bezárják a közgyűlést.

Az együttmaradtak hűségére, párt iránti ragaszkodására jellemző, hogy az ellenforradalom után Tiszaföldváron a Lenin Termelőszövetkezetben alakul újjá elsőnek a pártszervezet, s mindjárt kilencvenhárom párttaggal. Később ugyanúgy elsőnek a községben a KISZ-szervezet is itt bont zászlót.

A szövetkezet 1959-ig stagnál. Terméseredményei igen rosszak. 1955-ben például a búza termésátlaga még mindig 8,77 mázsa a tervezett csak 10 mázsával szemben is. A szövetkezet gazdálkodási profilja ebben az időszakban még „mindenevő”, de már kezd azért kialakulni. Termesztenek búzát, kukoricát, cukorrépát, kendert, lent, mákot, dohányt, dinnyét. Nagyjából ezek maradtak mára is. Azzal a különbséggel, hogy a búza fő növénygé lépett elő. A kenyérgabona vetésterülete így nő évről évre:

1959:	800 hold
1960:	1000 „
1961:	1100 „
1962:	1400 „
1965:	2071 „

A terméseredmény ugyanígy javuló tendenciát mutat. Az 1960-as évekig ugyan 7-8 mázsa csupán a búza termésátlaga. A hatvanas esztendőktől kezdődően felszalad 18-20 mázsára. A nagy ugrást elsősorban a fajtacseré okozta. Addig Tiszavidéki és Bánkúti fajtákat termelt a Lenin Tsz, aztán áttért a bőven termő Bezosztája fajtára, amely Tiszaföldváron igen jól meghonosodott és igen sikeresen termesztető. Olyannyira, hogy 1965-ben beállítják a rekordot: 24,10 mázsás búzatermési átlaggal. Erre az eredményükre figyelt fel elsősorban az ország. Ez már olyan szám, hogy a legfejlettebb búzatermesztő európai és a világ legjobb üzemének eredményével vetekszik.

A termelőszövetkezetben elég sokáig tart a gazdálkodási profil kialakulása. 1958-ban még 850 hold cukorrépával kísérleteztek. Nem vált be. Még a nagyarányú társadalmi segítséggel sem tudták rendbe tenni, betakarítani rendesen. Noha a szövetkezet egyre szaporodott, nagyobbodott, gyarapodott. 1959-ben a tavaszi kollektivizáláskor igen sokan a Lenin Termelőszövetkezetbe kérték a felvételüket. Nemsokára rá a Homokon alakuló Béke kéri csatlakozását. Utána pedig a Martfűn gazdálkodó Ezüstkalász Tsz. Végül 1963-ban alakul ki a mai végleges nagyságú üzem a tiszaföldvári Aranykalász Termelőszövetkezet csatlakozásával. Így most már a faluban két azonos nagyságú termelőszövetkezet működik, előreláthatóan hosszú ideig tartó változás nélkül. Ez a birtokhatár felel meg legjobban a tiszaföldvári adottságoknak. A Lenin Tsz. ösztérülete 7524 hold, ebből 798 hold háztáji művelésbe tartozik.

Sic itur...

A végleges földterület, a gazdaság elhelyezkedése még nem jelent automatikusan jó szövetkezetet. Példa rá éppen a Lenin Termelőszövetkezet, ahol még 1963-ban is 5,5 literes a fejesi átlag. Pedig ekkor már a fejlődés útját járja a közösség. Azt lehet számítani 1960-ban lépett erre az útra. Akkor került oda tsz-elnöknek Bódi Imre Állami díjas, korábban a községi tanács elnöke, Szabó Béla főagronómus, Állami díjas, a siker részese 1961-ben szerződött Tiszaföldvárra. Szinte szemmel láthatóan jön föl a szövetkezet ettől az időtől. A főagronómus a gabona, a búza szerelmese. Disszertációját is ebből a témából írta meg. A gyakorlat is kitűnően igazolja. Két, a Lenin Tsz-t jellemző növény terméshozamai így alakultak az utolsó hat esztendőben.

	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Búza	9,3 q	15,4 q	13,6 q	16,2 q	16,6 q	24,10 q
Cukorrépa	135 q	167 q	106,9 q	239,6 q	230 q	284,4 q

A tiszaföldvári Lenin Termelőszövetkezet 1965-ben minden búzával bevetett hold után 18 mázsa kenyérgabonát értékesített a közellátásnak. Szabó Béla főagronómus tudományos szinten szervezi, irányítja a gabonatermesztést. Módszere a megfelelő talaj-előkészítés. Itt kezdődik minden. A tiszaföldvári Lenin Tsz-ben sokéves átlagban tíz normálhold körüli munkát fordítanak egy hold föld megművelésére. Nagyon fontosnak tartják az elővetemény megválasztását. A szervestrágyát műtrágyával, fejtrágyával kombinálják. Terveik szerint búzatermesztésben el lehet menni a holdanként 6 mázsa műtrágyafelhasználásig, aminek eddig a műtrágya korlátozott volta az akadályozója. A búzán vegyszeres gyomirtást végeznek Tiszaföldváron. Az utóbbi években a fejtrágyázást és a vegyszeres gyomirtást többnyire repülőgépekkel végeztetik. A szövetkezetnek különben külön növényvédő brigádja van. 1961-ben próbálták ki először a Dikonirtos vegyszerezést, nagyon beváltak tartják, s évről évre nagyobb összeget fordítanak a növényvédelemre.

A Lenin Termelőszövetkezet 1965-ben, májusi morzsoltban számítva 30 mázsa kukoricát termelt átlagban. Ez száraz műveléssel történt és így nagyon nagy dolognak számít. A szövetkezetben 17 ezer kukoricatövet nevelnek holdanként, cukorrépából 63-64 ezret holdanként. Ezt tartják a legjobban bevált tőállománynak. A szemestakarmány nagy részét maguk dolgozták fel. Náluk üzemelt először Szolnok megyében az első szövetkezeti takarmánykeverő üzem. Az itteni tapasztalat alapján terjed most a megyében.

A tiszaföldvári Lenin Termelőszövetkezet vezetését a magas színvonal jellemzi. A vezetők két bázisra támaszkodnak. Politikailag: a pártszervezetre, szakmailag: a traktorosgárdára. Hetvenkét traktorosból álló ütőképes, jól szervezett törzsgárdájuk van. A gazdasági tevékenység nagyrészét ők végzik. Gépparkjuk vetekszik egy önálló kisebb géppallossal.

Alakulásától kezdve nagyon nagy szerepe van a szövetkezet életében a pártnak. A Lenin Tsz vezetői minden jelentős dolgot a kommunista kollektíva elé tárnak először, s a pártszervezet véleményét, támogatását kéri. A fiatalság ügyét a KISZ-szervezet intézi. Ebben a termelőszövetkezetben 262 harminc éven aluli fiatal dolgozik. Az országos szövetkezeti átlagéletkor 51 esztendő, a tiszaföldvári Lenin-ben 43, sőt, a dolgozó tagok átlagos életkora csak 35 esztendő.

A szövetkezet vezetőit mindenben az vezérli, hogy tagjaik elégedettek legyenek. A jövedelemelosztás formái is ezt szolgálják. Teljesítményük után munkaegységet, plusz prémiumot kapnak a tsz-tagok. 1965-ben 2 millió forintot, a jutalom és a prémium tett ki jövedelmükből. Nagy ösztönző erő ez. A gondoskodás kiterjed a már munkaképtelen öregekre is. A termelőszövetkezet 382 nyugdíjast tart el. Közülük a 30 legjobban rászorultnak 500 forintra egészíti ki a közös a 315 forintos állami nyugdíjat. Ezt is nagyon demokratikusan, egy bizottság választotta ki, kik legyenek a felemelt nyugdíjasok. A termelőszövetkezet vezetői a közösségre bízzák a dolgok eldöntését. Nagyon nagy erőt tulajdonítanak a szocialista brigádoknak. Rájuk bízzák az emberek nevelését. Három szocialista címmel bíró brigádjá van a Lenin Tsz-nek. A szocialista brigádok élesztetik az emberek kulturális igényeit. Ennek is betudhatóan a termelőszövetkezet birtokán mindössze kilenc ember él már a tanyán. A többiek vagy házat vettek, vagy építettek bent a faluban szövetkezeti segítséggel is.

Kinn a főmájorban kultúr csoportot működtet a termelőszövetkezet. Együttesen a Szabad Nép Tsz-el termelőszövetkezeti Sportkört tartanak fenn, s futballcsapatuk a Nemzeti Bajnokság III. osztályában játszik. Évente sokat költenek arra, hogy tagjaik eljussanak az ország szép tájaira, sőt külföldre. 1965-ben 240 tagjuk járt a Balatonnál. Csehszlovákiába huszonöt embert küldtek, a Szovjetunióba négyet, a Német Demokratikus Köztársaságba kettőt.

Mit hoz a jövő?

Biztos alapokról a jövőbe látni derűs dolog. Ez a szövetkezet pedig ott tart, hogy 1965-ben az évi átlagjövedelem 22,5 ezer forintot ért el. Ebben az esztendőben 10 millió forinttal nőtt a tiszta vagyon, pedig a tervezett 37 forintos munkaegységet is 45 forintra futtatták fel. Ez olyan magas szint, amelyet tartani csak előrelátó gazdálkodással lehet. Ezt szolgálja a szövetkezet távlati terve. Benne szerepel az állatsűrűség felfuttatása. Közötte félezres tehenészet kialakítása. Már 1967-ben 15 ezres baromfiállományt állítanak be. Tovább gépesítenek és építkeznek. Várják a martfői öntözőrendszer kiépítését, hogy utána áttérhessenek az öntözéses gazdálkodásra.

A Lenin Tsz eddigi története küzdelmes utat jelent. Jövője már nagyon szépnek, ígéretesnek látszik. Ez a szövetkezet olyan alapokkal bír, hogy innen kiszámíthatatlan magasságokba juthat el, ha a mostani úton halad.

BORZÁK LAJOS

FORRÁSMUNKÁK

Borza Márta: „A tiszaföldvári Lenin Termelőszövetkezet gazdasági földrajza” (A tsz irattárában.)
Dorkota Lajos: „Emlékeztető. (A Lenin Termelőszövetkezet alakulása és rövid története.)” (A tsz irattárában.)
Szolnok megyei Néplap: 1965—1966-os számai.
Tóth György: „A tiszaföldvári Lenin mg. termelőszövetkezet alakulására és működésé-

re vonatkozó főbb adatok.” (A tsz irattárában.)
Adatok Vedródy Gusztáv agrónomus elvtársnak.” (A tsz irattárában.)
Juhos Gyula: „Kimutatás a tiszaföldvári mg. termelőszövetkezet fontosabb mutatóiról 1965.” (A tsz irattárában.)
Benkő Eszter: „Mutatószámok az 1965. évi zár számadáshoz.” (A tsz irattárában.)

Egy útszakasz nevet kapott...

I.

Nekem jutott az a megtisztelő feladat, hogy a Tanács megbízásából – 1966. márciusi határozatának megfelelően – átadjam a dr. Sebestény Gyuláról elnevezett körút névadó tábláját.

Amikor Szolnok Város Tanácsa a Zagyva hídtól a Megyei Tüdőbeteg Gyógyintézetig húzódó, addig névtelen útszakaszt a gyógyintézet vezetőségének javaslatára dr. Sebestény Gyuláról nevezte el, tette ezt elsősorban a modern magyar tüdősebészet megteremtője, az addig gyógyíthatatlan tüdőbeteg ezrek életének megmentője iránti tiszteletből, megbecsülésből és kegyeletből.

Dr. Sebestény Gyula élete és mélységes humanizmustól áthatott áldozatos munkássága, a tüdősebészetet forradalmasító elmélyült tudományos tevékenysége életében tanítványok százaira gyakorolt igen nagy hatást. De úgy vélem, nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy ma minden tüdősebész az ő tanítványa, még akkor is, ha nem közvetlenül az ő kezéből vette át a sebészkést. Tette továbbá abból az őszinte megbecsülésből és hálából, amelyet városunk lakossága érez a szolnoki Tüdőbeteg Gyógyintézetben folyó tudományos és gyógyító munka eredményei iránt.

Egyedül az a tény, hogy itt a morbus hungaricus egyik egykori centrumában létesült gyógyintézetben a morbiditást a minimumra, az országos átlag alá sikerült leszorítani, azt igazolja, hogy ebben az intézetben valóban dr. Sebestény Gyula nyomdokain járnak, s itt dolgozó közvetlen és közvetett tanítványai méltó folytatói az ő kezdeményezéseinek.

Egy névtelen útszakasz nevet kapott. Látszólag nem történt semmi különös. Szocialista építómunkánk lendületében földből kinövő új háztömbjeink sorakozásában olyan természetesnek vesszük, hogy az új utcákat névvel látjuk el, hiszen az élet rendje szerint, ami megszületett, annak nevet is kell kapnia.

Hogy most mégis megállunk egy ünnepi pillanatra, annak megvan a maga komoly jelentősége. Valahányszor erre a táblára tekintünk és tekint majd a járókelő, eszünkbe, eszébe kell jusson az élet diadala a halálon. Hogyan? Hiszen a körút névadója maga sincs már az élők sorában! Igen, így igaz, ha a létet pusztán biológiai értelemben fogjuk fel.

Az ellentmondás azonban tüstént feloldódik, ha arra gondolunk, hogy mindaz, amit dr. Sebestény Gyula alkotott, maradandó módon túléli mesterét, tanítványai lelkes serege kezében nap nap után újjászületik hirdetve a horáciuszi igazságot: „Non omnis moriar, multaque pars mei vitabit libitinam”.

De a legyőzhetetlen élet diadalát hirdeti minden, az intézetből gyógyultan távozó beteg, akinek nem rugdos keblén többé irgalmatlan sarkával két halál, s nem asznak fojtó sírok hevétől tüdőhólyagjai, mint a szerencsétlen sorsú debreceni poétának, Csokonai Vitéz Mihálynak.

Igaz, e diadal emberi művoltunkból fakadóan mindig időleges. Mégis milyen csodálatosan nagy dolog, hogy egyre kevesebb azoknak a száma, akik nem kerülhetik el szegény Reviczky Gyula sorsát a maguk módján vele együtt mondván: „Számológatom, találgatom, hogy hány hetem vagy hány napom van hátra még... Irgalmas ég, esdek, ne légy fukar nagyon”.

S talán Tóth Árpádnak sem kellett volna 40 évesen, bölcs vagy bolond vígaszra hiába várva eladognia hirtelen:

„... Kérem... én... most... meghalok itten...
Legyenek jók... isten nevében...
Simítsák meg az arcom szépen...
Anyásan, ... lágyan... ha lehet...
S tiszteltetem az életet...

Csupán három fényes elmét említettem, akiknek nevét ragyogó betűkkel jegyzi irodalmunk, s kiknek élte fáklyáját félig sem égve oltotta ki az irgalmatlan kór: a tüdővész.

De ki jegyezte fel a Kis Jánosok, vagy a Tóth Marikák, vagy éppen az öreg Kunnék nevét, a számolatlan százazrekét, akiknek életnedvét a kunsági szik, meg a nemzeti nyomor olyan túlzott szorgalommal egyként szívta ki, s akiknek megnyugodva vagy káromkodva, de menthetetlenül menniük kellett, ha jött a legfelsőbb parancs: „Tessék a tüdőt kiköhögni!”

Egy alapjaiban megváltozott társadalmi rend kellett ahhoz, hogy amit dr. Sebestény Gyula önmaga életét égetve, meg nem értéssel küzdve a munkások kórházában háromezer keze alá került szerencsével meg tudott tenni, azt most országos méretekben, a modern technika minden vívmányát igénybe véve, egyedekig menő szűrővizsgálatok árán kiszűrt betegekkel, rendre és rangra való tekintet nélkül meg lehessen tenni.

Ezért tulajdonítunk mi, szolnokiak tehát ennek a névadó ünnepségnek ilyen jelentőséget. Igaz, egy szerény útszakasz, ha a város mégannyira szívügyének tekinti is megsejlesztését, még nem ad méltó emlékjelet dr. Sebestény Gyula nevének.

Bízunk azonban szilárdul abban, hogy ami most itt, Szolnokon szerény körünkben elkezdődött, hatékonyabb folytatást fog találni a nagy tüdősebész és kiváló tudós érdemeinek ennél méltóbb elismerésében.

Ezekkel a gondolatokkal adom át a dr. Sebestény Gyula nevét viselő táblát az ünnepi ülés elnökének azzal az őszinte kívánsággal, hogy a magyar mellkassebészek véghezkísérjék munkájukat továbbra is e körút névadójának szellemében, és esküjükhöz híven töltsék be nemes hivatásukat: az esendő ember szolgálatát.

SZURMAY ERNŐ

II.

Dr. Sebestény Gyula

(1887—1955)

Majd 12 év telt el azóta, hogy Sebestény Gyula, a korszerű magyar tüdősebészet megalapítója, eltávozott az élők sorából. Meghatottan áll Önök előtt a nagy professzor szerény tanítványa, mert halála után egy évtizeddel egykori tanítómestere emlékét körút hirdeti. Sebestény Gyula nemcsak vérbeli sebész volt, hanem marandót alkotott mint oktató és tudományos kutató. Iskolát teremtett és tanítványai ma három világrészben szolgálják az emberiség egészségügyét.

1887-ben született Egerben. Szülei nem voltak nagyjövedelmű emberek és ezért a helyi jogakadémiára iratták be. Első alapvizsgáját jó eredménnyel le is tette. Hajlama azonban a természettudományok felé vonzotta. Sikerült katonai ösztöndíjat szereznie és 1907-ben beiratkozott a Budapesti Orvostudományegyetemre. Tanulmányait részben itt, részben a bécsi és grázi egyetemen végezte. 1913-ban kapott orvosi diplomát és a Dollinger Klinikán, mint műtönövendék kezdte meg sebészi pályafutását. 1914-ben a pozsonyi egyetem megalakulásakor fizetési mütönövendéki álláshoz jutott és ettől kezdve a klinikán dolgozott 1927-ig. Az első világháború alatt nagy sebészi gyakorlatra tett szert mind a típusmütétben, mind pedig a sérültek ellátásában és a helyreállító plasztikai sebészetben.

Tehetsége és szorgalma révén a klinikai fokozat valamennyi lépcsőjén végig ment: a gyakornokságtól az adjunktusságig – hivatásérzetének, képzettségének számos tanújelét adva. Elméletileg és gyakorlatilag kitűnő általános sebészre képezte magát és 1923-ban egyetemi magántanár lett. Tudományos dolgozatai témáit az általános sebészet köréből merítette. 1923-ban ismertette a bénulásos dongaláb kezelésére kidolgozott, eredeti elgondoláson alapuló Achilles-in plasztikáját, mellyel az addigi módszereknél tökéletesebb funkcionális eredményt ért el. „Vizsgálatok az érfalon belül keletkező vérrögökről” c. 1926-ban megjelent dolgozatában tisztázta az érlekötések és sérülések követő vérrögképződés kérdését arteriákban és vénákban. Adatokot szolgáltatott a vérzés spontán csillapodásának mechanizmusához, s elsőnek vetette fel a reflektorikus érsasmus kialakulását rögösödésekkel kapcsolatban. Két dolgozatban foglalkozott a periarterialis sympathectomiával, kísérleti vizsgálatokkal bizonyítva annak a vérkeringésre gyakorolt hatását. Mellkasi sebészettel ekkor még nem foglalkozott. Azt, hogy Sebestény Gyulából európai hírű tüdősebész lett, a véletlennek – élete legnagyobb csalódásának – köszönhetette. Bakaynak, a pécsi klinikáról történő távozásakor a katedra méltó jelöltje Sebestény lett. A tanszéket azonban mégsem ő kapta meg. Ez a meg nem érdemelt mellőzés sok keserűséget okozott neki. Kárpótlásul egy évre külföldi tanulmányútra küldték ösztöndíjjal. Sauerbruch, Brauer intézetei és több kiváló francia, svájci, osztrák és olasz tüdősebészeti osztály tanulmányozása közben jegyezte el magát a tüdősebészettel. Hazatérte után az OTI szerény pestújhelyi Munkáskórházának tüdősebész-főorvosává nevezték ki. Mellőzöttsége ellenére nagy ambícióval kezdte kamatoztatni a tanulmányút során szerzett ismereteket. Ettől az időtől kezdve a tüdősebészet volt Sebestény fő működési területe. Az eddig csak Winternitz által művelt mellkasi chirurgiát rövid néhány év leforgása alatt igen magas fokra fejlesztette és briliáns mütéti technikára tett szert. Sorozatban végezte gümőkóros betegeken a sebészi collapsus-therapiás beavatkozásokat. Ő volt az első hazánkban, aki Jacobeus-mütétet, modern csüsthoracoplasticit és extrapleurális pneumolysist végzett. 1929-30-ban új eljárást dolgozott ki az incomplet légmell teljessé tételére. Ezt a mütétet az irodalom pneumothorax mixte vagy Sebestény mütét néven ismeri. Legnagyobb számmal a thoracoplastica szerepel mütétei között. 1949-ben a Zeitschrift für Tuberculose-ben „Indikationen und Kontraindikationen der chirurgischen Kollapstherapie” címmel monographiát írt, melyben ismertette nem kevesebb, mint 3000 mütét kapcsán szerzett tapasztalatait. E munkája – mely világvizonylatban is óriási beteganyagot ölel fel – osztatlan elismerést keltett és ismertté tette nevét világszerte. Hangsúlyozta, hogy a thoracoplasticának selectivnek és effectivnek kell lennie. Jól ismert volt mondása: „Lehetetlen, hogy a gümőkóros beteg sorsa azon múljk, hogy az egyes bordák eltávolított hossza néhány cm-rel több vagy kevesebb. A helyes kiválogatás és a helyes javallat a siker titka”. Mindig büszke volt arra, hogy ellentétben sok szerzővel, soha nem módosította a thoracoplasticáját.

Minden új műtét eljárást kipróbált, ha lehetőséget látott benne: rövid idő alatt kialakult véleménye az új beavatkozás értékéről és aszerint alkalmazta vagy vetette el, ahogyan a gyakorlatban bevált. (Murer plastica, Morelli plastica, cavernostomia stb.)

Működése nem állott meg a tüdőgümőkór collapsus terapiájánál, hanem kiterjedt a mellkas-sebészet egész területére. Kezdeményező és úttörő szerepe volt a tüdőresectio elterjedésében. 1930-ban elsőnek végzett többszakaszos lebenyeltávolítást. 1936-ban ugyancsak az ő nevéhez fűződik hazánkban az egyszakaszos transpleuralis lobektomia és ez Európában Kirschner után a második sikeres lebenyresectio volt. 1937-ben megjelent „A tüdőlebeny eltávolításának módszerei” c. munkájában már 16 lobektomiát ismertet s ez a szám abban az időben európai viszonylatban is kiemelkedő volt. 1944-ben végezte az első sikeres féltüdő-eltávolítást gümőkór miatt, 1947-ben tüdőrák miatt, már az I. sz. Sebészeti Klinikán.

Felszabaduláskor a János Kórház tüdősebészeti osztályának főorvosaként dolgozott. Népi demokratikus rendszerünk rehabilitálta a méltatlanul mellőzött kiváló sebészt és 1947-ben az őt már régóta megillető budapesti sebészeti tanszék élére állította. Ez a megbecsülés megsokszorozta Sebestény professzor munkaerejét, munkakedvét, alkotókészségét. Rövid idő leforgása alatt megszervezte klinikáját, fellendült a klinika operatív, tudományos és oktató munkája. Új, 50 ágyas tüdősebészeti osztályt épített, korszerű műtőkkel, röntgen- és légzésfunkcionális laboratóriummal. Kitűnő gárdát kovácsolt össze, melynek négy tagja jelenleg tanszékvezető professzor. Érdemei elismerésül 1951-ben Kossuth-díjjal tüntették ki, majd 1952-ben – a sebészprofesszorok közül egyedül – elnyerte az orvostudományok doktora címet. 90 tudományos dolgozata jelent meg, közülük számos angol és német nyelven.

Mellkas-sebészeti munkásságát a problémák funkcionális pathológiai alapjainak tökéletes ismerete, ezen ismeretek céltudatos alkalmazása, az indikációs terület pontos kidolgozása és részleteiben is finom műtét technika jellemzi.

Természetesen, mint a klinika igazgatójának, operatív tevékenysége nem szorítkozhatott pusztán a mellkasi műtétekre, hanem ellószertetettel végzett minden más nagy műtétet is: gastrektomiát, vastagbél resectiót, struma-, epékőműtéteket stb. Az átlagot messze felülmúló kezűgyésséggel, ragyogó sebésztechnikával rendelkezett. Akkor volt igazán elemében, ha a sablontól eltérő; bonyolult feladatokat kellett megoldania. A nehézségeket mindig nyugodtan, játszva győzte le. Sebészi kalandokba soha sem bocsájtkozott, ettől mindig óva intette tanítványait, munkatársait is.

Sebestény professzor jellemzése nem lenne teljes, ha nem emlékeznénk meg róla: az emberről. Egvike volt a legrokonszenvesebb egyéniségeknek. Kissé zárkózott természetű volt, de felengedett, ha valaki közelebbi érintkezésbe került vele. Szerénysége, minden hivatkozástól, nagyképűségtől mentes lénye, tiszta, egyenes jelleme lefegyverezte még ellenségeit is. Minden munkatársa szerette és tisztelte. Ezt a tiszteletet nem szigorúsággal, hanem segítőkészségével és nagy tudásával vívta ki. Igazi professzor volt – aki megvallotta véges, emberi tudását. Nemesak vezetője volt tanszékének, de jószágos atya és igazi barátja tanítványainak és munkatársainak. Klinikáját nagy családnak tekintette, melynek ő volt atyai tanácsadója, oltalmazója.

Igazán feloldódott, ha tanítványaival hétvégi kirándulásra mehetett, elsősorban szülőföldjére: Egerbe, a csöndes egeri várhegyre. Ez a kis kikapcsolódás felüdítette – kipihente a heti fáradalmakat. Időnként egy-egy külföldi vendégét is magával vitte. Így egy alkalommal Walter Schmitt rostocki professzor vett részt a kiránduláson, aki irigyelte a jókedvű, önfeledten szórakozó és tanítványaira büszke professzort és főnökökre büszke tanítványokat. Többször hangoztatta a várhegyi séták alkalmával – gyönyörködve a természet szépségében és élvezve a csendet: olyan jól érzi itt magát, hogy valamikor egyszer itt szeretne meghalni. Ez a kívánsága – sajnos – nagyon is hamar teljesült. Utolsó eger-várhegyi pihenésekor érezte halála közeledtét. Ezt meg is

jegyvezte a gépkocsivezetőnek – aki operált betege volt – hogy utoljára hozta fel a helyre. És valóban: a halál másnap elragadta tőlünk.

Mintaképe volt a kötelességtudásnak és szerelmese hivatásának. Klinikáján még betegen is, úgyszólván az utolsó percig fáradhatatlanul dolgozott. Szívrohama után, be sem várva a teljes felépülését – minden intő-óvó figyelmeztetés ellenére –, végezte a legnagyobb műtéteket, bizonyára siettetve ezzel a hirtelen halál bekövetkeztét. Hasonló sebészsors érte az elmúlt két évben két kiváló tanítványát: Kálmán Gézát és Kerényi Imrét. Mindkettőjük kezéből fiatalon, alkotóerejük teljében hullott ki a gyógyító kés. A család fájdalmasan megfogytakozott a legöregebb és a legjobb tanítvány eltávozásával.

Sebestény professzor a magyar mellkas-sebészet megalapításával és világviszonylatban is magas szintre fejlesztésével, beírta nevét a halhatatlan magyar orvosok sorába. Helye ott lesz legjelesebb orvosaink Pantheonjában: Semmelweis, Balassa, Dollinger, Herzel és a többi nagyok társaságában, mert alkotó munkájával új utat nyitott és sikeres harcot vívott népegészségügyünk egyik legveszedelmesebb ellenségének: a tüdőgümőkórnak leküzdésében.

Hirdesse ez a körút az utókor számára Sebestény Gyula emlékét.

Ezúton mondok köszönetet a tanítványok, munkatársak, barátok, tisztelők és sok ezer beteg nevében Szolnok városának – és mindenk előtt dr. Mécs János főorvosnak – aki a gondolatot felvetette és fáradhatatlanul munkálkodott azon –, hogy haladó hagyományainkat ápolva maradandó emléket állítsunk egy kiváló embernek, egy nagy magyar sebésznek.

DR. SZÓTS ISTVÁN

Titkos jelentések adatai Petőfi kunsági születéséről

Tekintettel a szentesi okmányelet nyomán újraéledő szülőhelyvitára, az alábbiakban a több mint száz év óta tartó perben *eddig még nem szerepelt* adatokat ismertetünk.

Eddig jogosan azt hittük, hogy Petőfi életrajzi adatainak első kutatója *Gyulai Pál* neves írónk és irodalomtörténészünk volt. Ő *1854-ben* megjelent munkájában – költőnk első életrajzában – „tudakozásai” eredményeként Petőfi szülőhelyéről ezt a megállapítást tette: „született Félegyházán a Kis Kunságban.” – Utóbb az is megmondta, hogy Petőfi „barátjai és tanuló társai” közölték vele a költő kiskunsági születésének adatát, de „hol Szabadszállást, hol Félegyházát emlegették.” *Félegyházát* végül is azért fogadta el, mert „*Petőfi egyik rokona is ugyanezt erősíté*”, de főképp azért, „*mert maga Petőfi is e várost vallá szülővárosául egyik költeményében.*” – Petőfi 1848-ban írt *Szülőföldemen* c. versére utalt, ennek „Ez a város születésem helye” sorára és alatta sajátkezű aláírására: „Félegyháza”.

Az alábbiakból kitűnik, hogy a Petőfi életrajzi kutatásban az irodalomtörténészeket, Gyulai Pált is megelőzték az *osztrák politikai nyomozók és besúgók*, s mint ezek titkos szervezeteinek legfőbb vezetője a szabadságharc utáni elnyomatás éveiben: maga *Bach Sándor belügyminiszter*.

Őket természetesen Petőfi életrajzi adatai nem irodalomtörténeti szempontból érdekelték, hanem a költő *forradalmi tevékenysége* nyugtalanította annyira, hogy az ismert magyar költő – „der bekannte ung. Dichter” – után még a halálát követően is öt évig nyomoztak. Nemcsak Magyarországon, Erdélytől a Duna-Tisza közén át egészen a Muraköz szigetéig, hanem Európaszerte: Konstantinápolyban, Párizsban, Londonban, amerre csak magyar emigránsok ütötték fel a tanyájukat. Nem mondhatjuk azonban azt sem, hogy az ő nyomozási eljárásuk, megállapításaik és adataik irodalomtörténeti szempontból érdektelenek lennének.

Egyenesen Bach Sándor osztrák belügyminiszter 1850. nov. 25-én kelt rendeletére hivatkozva jelentette az erdélyi Nagyszebenből Wohlgemuth tábornagy, katonai parancsnok: „der Dichter Alexander Pettofffi zu Folge der, durch das Militär-Distrikts-Commando in Karlsburg auf unauffällige Weise eingeholten Erkundigungen in einer unter dem Namen Kunság bekannten Gegend Ungarns geboren...” – Vagyis: *Petőfi Sándor költő a gyulafehérvári Katonai Kerületi Parancsnokság által feltűnés nélkül* (= bizalmasan, titkosan) *végzett tudakozódás szerint Magyarországnak Kunság néven ismert vidékén született.* – A jelentés címzése: „An seine des k. k. Herrn Ministers des Innern Doctor Alexander Bach Hochwohlgeboren.” (Bécs, Österreichisches Staatsarchiv, Informationsbüro, A. Acten 4515/A sz.)

Önként felvetődik mármost az a kérdés: hogyan jutott el az idegen érdekeket szolgáló erdélyi katonai parancsnokság nyomozása is 1850-ben ugyanarra az eredményre, amelyre 1854-ben Gyulai Pál?

A felelet egészen egyszerű: *a költő életében az ő Kiskunságban történt születése köztudott volt!* Azt is mindenki tudta ekkor, hogy Kiskőrös nem tartozott a Kiskunsághoz. Egyébként pedig a kiskőrösi *keresztlevél* – amelyben sem arról nincs bejegyzés, hogy Petőfi *hol* született, sem arra, hogy *mikor*, hanem csak az 1823. január 1-én történt *keresztelés* tényét dokumentálja – 1857-ben történt nyilvánosságra hozásáig, s ezzel Petőfi szülőhelyének a kunságtól történt „elpörléséig” a kiskőrösi születés a Petőfi szülőhelyéről szóló irodalomban még csak felvetésként sem merült fel. Annyira kunsági születésűnek ismerték a költőt, mégpedig azért, mert *ezt ő maga tudatosította*. Lássunk erről egy az eddigi születési perekben még soha elő nem hozott adatot.

Vahot Imre, a Pesti Divatlap c. irodalmi folyóirat szerkesztője lapjában a jászkunoknak százados évfordulóján Jászberényben tartott ünnepségről tudósított. Itt többek között lóversenyt is tartottak, s erről ezt írta: „*E lóversenyben a kun származású Petőfi Sándor testvére is nyert jutalmat, – s örömmel gondoltam magamban, hogy míg az egyik testvér pegazuson jól tud repülni, a másik a szárnyaatlan apró magyar paripákat üli meg emberül*” (1845. máj. 29-i sz. 280. l.)

Az 1845-ben Kunszentmiklóson székálló legényként tevékenykedő, a kiskun Szabadzálláson született „István öcsém” volt az a jó lovas, aki a versenyen díjat nyert. Öccse e sikerére Petőfi is büszke volt.

Ha tudjuk azt, hogy *Petőfi 1844–1845-ben*, csaknem egy évig a *Pesti Divatlap* *segéd-szerkesztője volt*, így Vahot legközvetlenebb munkatársa: nem kell tovább keresnünk,

hogy Vahot kitől szerezhetett tudomást a költő „kun származásáról”. Magától Petőfitől. A költő író és színész barátai: Arany János, Losonczi László, Lisznyai Kálmán, Sebe-rényi Lajos, Szuper Károly, Egressy Gábor – amint erről maguk írtak vagy nyilatkoztak – éppúgy kunsági, félegyházi születésűnek ismerték őt, mint kunszentmiklósi barátja, Bankós Károly, vagy éppen az imént említett Vahot Imre.

Petőfi korában, kortársai között tehát *nem is volt titok, amit a titkos jelentések a származásáról, szülőhelyéről „bizalmasan” közöltek.* Erre még korábbi, 1846-ból származó adatokat is ismerünk.

Amikor Petőfi forradalmi eszméivel, nyilatkozataival, verseivel először vonta magára a bécsi titkos szolgálat megbízottainak figyelmét az 1846. június 12-én Bécsbe küldött *kémjelentésben* is ezt írták róla:

„*Petőfi Sándor 25 éves kun születésű fiatalember...*” – Jellemezték forradalmi egyéniségét, közölték életkörülményeit, anyagi helyzetét. (L. *Tábori Kornél*: Kémjelentések a legnagyobb magyar költőről, Tolnai Világlapja 1923. jan. 10-i sz.)

Egy másik róla szóló kémjelentésben ez olvasható:

„... *bizonyos Petőfi Sándor (rövid ideig közketona volt az osztrák hadseregben, körülbelül 25 éves fiatalember a kunok törzséből...*” (Uo. 1846. jún. 16-án kelt jelentésben.)

Az osztrák állambiztonsági szerv részére küldött, Petőfi szülőhelyét is feltüntető s a fentiekben bemutatott három bizalmas adatközlés tehát kétségkívül *a kor és a kortársak tudomását tükrözte.* Ezt pedig *több ismeretes nyilatkozatával,* mint amilyenek közismert versei és pl. a követválasztási proklamációja, barátainak tett szóbeli közléseivel, de a házasságkötése alkalmával okmányba foglalt bevallásával is *maga Petőfi alakította ki.* A *saját kora* pedig, több forrásadat bizonyosága szerint, *ezt el is hitte.* Vallomása őszintesége és igazsága tekintetében kétségét senki sem fejezte ki – csak később, a halála után. *A titkos jelentések* sem írnának a költő kunsági születéséről, ha nem ez lett volna az általános tudomás.

Nyilatkozatai valóságát és kora tudomásának helyességét a költő kiskörösi születésének elfogadtatására kigondolt magyarázatokkal – mint amilyen a „szellemi szülőföld”, eszmei szülőhely”, vagy a „tót származástól való idegenkedés” és a „kunokkal való azonosulás” vágya – csak *az utókor* vonta kétségbe. Az 1960. évi vita idején még olyan megállapításokkal is, hogy Petőfi kijelentéseiből ebben a kérdésben nem szabad „morális következtetéseket” levonni, őt a szülőhelye hirdetésében „jogi” vagy „erkölcsi” felelősség nem terhelte! (Irodalomtörténeti Közlemények, 1961. évf. 3. sz.)

Ha ez így van, akkor a költő kijelentéseiből, ezek igazságában kérelkedők megelégedetten állapíthatják meg, hogy Petőfinek születése helyére nézve még az osztrák titkos hírszolgálat ügynökeit is tökéletesen sikerült „megtévesztenie.”

Akik viszont hajlandók hinni a költőnek, azok még az osztrák hírszerzők értesüléseit is úgy értelmezhetik, hogy az ő közléseik is az adatoknak abba a hosszú sorozatába tartoznak, amelyek a költő kiskunsági születését bizonyítják.

DR. MEZŐSI KÁROLY

Népi műemlékkutatás Szolnok megyében

Azok a falusi emberek, akik száz, százötven évvel, vagy még annál is korábban építették fel azt a házat, amelyikben később fiuk, unokájuk, dédunokájuk lakott, sohasem gondolták, hogy hajlékuk is a tudományos kutatás tárgya lesz, nem gondolták, hogy az általuk épített falusi parasztház egyik krónikása lesz életüknek, gazdaságuknak.

Az olyan parasztházak, amelyek külső és belső jellemvonásaik, tehát építésmódjuk, tetőszerkezetük, helyiségeik beosztása, tüzelőszerkezetük, berendezésük stb. folytán képesek arra, hogy betekintést nyújtsanak a száz, százötven évvel ezelőtt, vagy még korábban élt építetők életébe, *népi műemlék*. A népi műemlékek hagyományos (feudális) paraszti életmód követelményeinek megfelelően épültek. A hagyományos paraszti életmód a XVIII. század végére teljesedett ki. A jobbágygazdaság akkorra heverte ki a török hódoltság okozta pusztításokat, s bár a jobbágyfelszabadítás és ezzel a kapitalizálódás a korábbi életmódot megváltoztatta, mégis falvaink hagyományos építkezése, települési rendje, ha módosult formában is, de megőrizte számunkra a XVIII. század végére jellemző állapotokat.

Szolnok megye népi műemlékeinek rendszeres feltárása a Városépítési Tervező Vállalat kezdeményezésére indult meg. Az említett vállalat készíti ugyanis el az egyes települések város-, illetve falurendezési terveit a legmodernebb településrendezési elveknek megfelelően.

A város- és falurendezések végrehajtása során a falukép teljesen megváltozik, maguk a tulajdonosok is alakítják, modernizálják házaikat. Vannak olyan értékes népi műemlékek is, amelyek fennmaradását elsősorban a néprajztudomány szempontjai kívánják meg. Annak a megválasztását, hogy melyek azok a házak, egyáltalán van-e a falunak olyan része, amely szerkezetében, épületeiben megőrzötte valamit a XVIII. század végének XIX. század elejének jellemző képéből, már a múzeológus feladata. Ezen át kapcsolódik a népi műemlékkutatás a múzeumi szervezet munkájához. Az 1964-ben megindult munka az idén befejeződik. Nyár végére Szolnok megye összes településének ma még fellelhető népi műemlékeiről és településszerkezetéről átfogó képünk lesz.

A népi műemlékfelmérés több szempontú adatgyűjtés. Magában foglalja községenként a kataszteri térkép vázlatos másolatát a hagyományos épületek (népi műemlékek), épületegyüttesek (utca, köz, falurész) feltüntetésével, községenként a településre vonatkozó adatfelvételi lap kitöltését, a feldolgozott épületek adatfelvételi lapját alaprajzokkal és az épületekre vonatkozó fényképekkel együtt, s végül az összes jellegzetes együttesekről, s a hagyományos építkezés jegyeit már csak egyes részletekben magán viselő épületekre vonatkozó fényképeket.

A településre vonatkozó adatfelvételi lapon fel kell tüntetni a településszerkezet típusát, a település és annak határában levő védendő népi műemlékeket, a település

jellemző telekelrendezési vázlatrajzát, a helyi építési anyagokat és az abból előállított épületszerkezeteket.

A feldolgozott épületek adatfelvételi lapján pedig szerepel az épület pontos helye (község, utca, házszám), tulajdonosának neve, az építmény jellege, az építés ideje, alaprajzi vázlat rövid leírással, a homlokzatok leírása, az épületszerkezetek felmérése, a tüzelőberendezés vázlata és a hagyományos berendezési és felszerelési tárgyak feltüntetése népi nevekkel együtt.

A népi műemlékfelmérés által nyert adatokat összevetve az egyes településekről már korábban ismertekkel, megrajzolhatjuk a megye XVIII. századra jellemző települési és építkezési képét a megye minden településére kiterjedő munka végeredményként. Ehhez azonban előbb községenként kell feldolgozni a kapott adatokat.

Jászapáti példáján szeretném bemutatni, hogy milyen tanulságokkal szolgálhat a fő céljaiban jellemzett, s most már végéhez közeledő felmérő munka?

Jászapáti első telepeseiről semmit sem tudunk. A község Apátiszállása neve arra enged következtetni, hogy a betelepülő jászok egy korábban apátsággal rendelkező, feltehetően a tatárok által elpusztított települést szállnak meg.

1391-ben kelt az a határjáró oklevél, amelyben „descensus seu terra Apáthi” néven először említik Apátit. Ekkor már kőből épített temploma volt, s határa hét család tagjai közt került felosztásra.¹

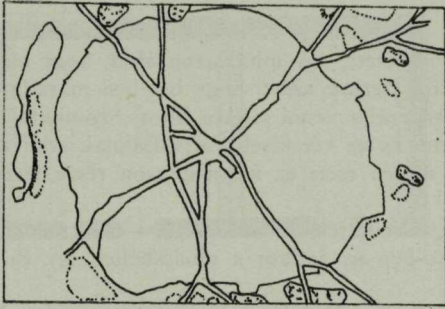
1558-ban a török kiterjesztette uralmát a Jászságra, így Jászapáti is a török uralma alá jutott, s határát hűbértulajdonosokul a jászberényi török palánkvár egyik tisztje kapta meg. Az állandó zaklatások miatt 1566-ra már 35 egésztelkes gazdára csökkent az ott lakók létszáma. Ez 1567-re 15-re csökken. Majd a lakosság kezd visszaszívárogni, mert 1572-ben ismét 38 telkes gazdáról tudunk. Teljesen lakatlanná sohasem vált Apáti, mert a török katonák birtokában levő földeken mindig élt egy-két jobbágy. Sőt 1672-ben és 1674-ben is szerepel határperekben, tehát fenn kellett állnia.²

A török kiűzése után gyorsan nő a lakosság száma. Az 1699. Pentz féle összeírás 79 Apátiban lakó gazdát sorol fel. A törökdúlást átvészelt 15 család mellett Apátit Gömör, Borsod, Heves, Nógrád, Nyitra, Szatmár és Ung megyei bevándorlók telepítették újjá.³ Az új települők korábban egy, esetleg két utcás kis falvakban éltek. Jászapátin teljesen új gazdálkodási viszonyok közé kerülve, nem az otthon tanult módon kezdtek el gazdálkodni, hanem úgy, ahogyan az Alföldön abban az időben mindenütt szokás volt. Ez a gazdálkodási rendszer határozta meg az új Jászapáti településmódját is, a szálláskertes települést.

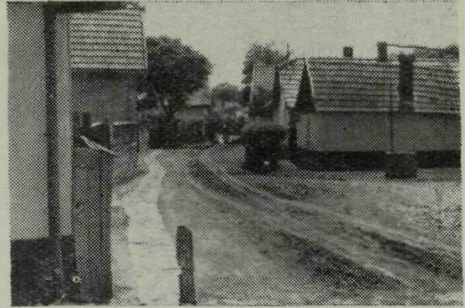
Lapozgassunk csak bele a község tanácsának legrégebbi jegyzőkönyveibe.

„1748. június 2-i bejegyzéssel olvashatjuk: ... Sike József compareálván Nagy István lakosunkkal tett illy fassiót, hogy bizonyos szükségére nézve el adta házat és szérős kertét Nagy Istvannak örökösen.”⁴

Hasonlóképpen adja el 1764-ben Sós Márton földjét, házat, valamint szérős kertjét: egyszerre, egyazon embernek.⁵ Sorolhatnánk még a példákat, de ez a kettő is elég annak a bizonyítására, hogy Jászapáti települése mint üzemszervezeti típus a családi üzemszervezésen belül és az egész falu összességében is három részből tevődik össze: a lakóházból (egyik beltelek), a szérűskertből (másik beltelek) és a megművelendő földből (kültelek). A kültelek és a beltelek egysége alkotja a falu mezőgazdasági üzemét. Ezért nem adják el soha a házat és a szérűskertet külön-külön, hanem lehetőleg mindig együtt, s ezért csinált jó vásárt 1764-ben az az ember, aki Sós Márton földjét megvette, mert csak így rendelkezett a falu mezőgazdasági üzemszervezetének megfelelő egész, teljes üzemmel.

1. ábra: Jászapáti alaprajza

2. ábra: Jászapáti utcarészlet

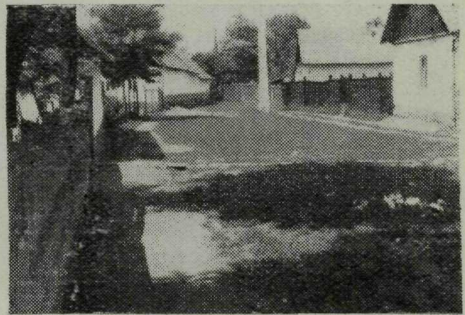
Apáti nagyjából köralakú település. (1. ábra.) Középen áll a templom és itt találkozik a falut sugáralakban átszelő öt nagy hajtóút is. Ezeken hajtották az állatokat a legelőre. A templom körül voltak az igen kicsi, ún. beltelkek, amelyeken csak a lakóházak voltak. A házak között rendkívül szűk utcácskákon zajlott a forgalom (2. ábra).

Minden egyes beltelekhez egy másik beltelek – „kert, szérős kert” – is tartozott. Ezek alkották a *kertséget*. A kertség gyűrűszerűen vette körül a lakóházak övezetét, s azoktól egy körút választotta el. (3. ábra.) A kertekben istállók, ólak, fészerek, gabonás vermek, kutak, széna- és szalmakazlak voltak. Pl. 1756-ban a Tajti testvérek kertjén a következő épületek: *nagy istálló, szekér szin és egyéb szin, rótt kút ágastul és*

3. ábra: Jászapáti, Nyár utca

4. ábra: Beszögelés a kertségbe, Jászapáti, Síp u.

ákol.⁶ 1759-ben a Rákosi testvérek osztozásakor a szérűskertet a következőképpen írják le:

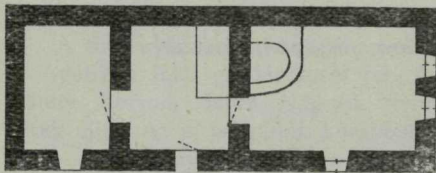
„Az kertjek is két felé méretett ugyan, de úgy, hogy ez mostani szérős kert istállóval és fészerral együtt az két öregebbnek ítéltetett, úgy mind azon által, hogy mivel az fészér az két kisebbnek esett volna osztály szerint, azért, hogy helyben maradgyon és el ne bontasson az két öregebb négy fenyő szálát venni s haza hozni Szolnokbul és egy szelemen ágast hasonló képpen meg venni és az két kisebb atyafiaknak adni tartozik. Ezeket kívül valamely épület, mely részén esett ez kertnek azon részé léssen, egyedül az kút közös léssen.”⁷

A kertekben nyomtatták el a gabonát, telettették az állatokat, s takarmányban szűk esztendő esetén legeltettek, például 1750-ben is, amikor a tanácsbéliek így vallanak:

„Mivel az mostani nagy havak miatt a jármos ökreink és kezes méneses lovaink bé szorultak, már pedig a sok esők el oszlottak innét ámbár már ki vernénk is őszve vágnak és Törnek az járását ebben az lagy üdőben, azért őszve nem veretnek, hanem minden gazda maga kertjén szabadon legeltetheti az ökreit, és hámos lovait de más jószágot oda nehajcson ki, de más Kertyére ne bocsássa . . .”⁸

A kertségben levő istállókban aludt a család férfi népe, vigyázva az állatokra. A kerteket *garádgya* – trágyából rakott kerítés – választotta el egymástól, s a közlekedés az egyes kerteket összekötő zugokon történt. (4. ábra.) A kert nagyobb, levegősebb volta miatt a településnek ez a része sokkal szellősebb benyomást nyújtott.

A kertekben nagyon sok könnyen gyúló anyag halmozódott fel. Ezért a tanács állandóan tiltalmazta a kinn lakóknak az istállókban vagy a kert bármely helyén való tüzelést. A tilalmak ellen vétőkre súlyos büntetést róttak ki. Pl. az 1753. február 4-i adat:

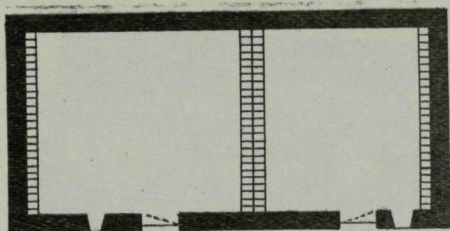
5. ábra: Lakóbáz alaprajza

7. ábra: Lakóbáz, Tompa M. u. 7.

6. ábra: Lakóbáz, Széchenyi u. 9.

8. ábra: Istálló alaprajza

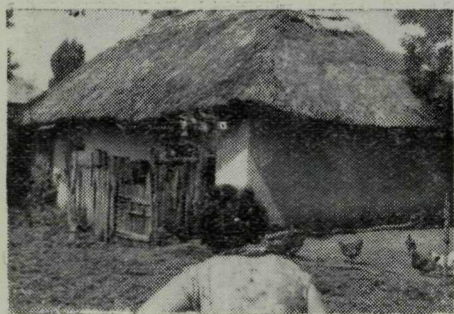
9. ábra: Istálló (Jászapáti)

„Ha valaki az eddig is tilalmas és veszedelmes istállókon levő tüzeléseket ez után is merészeli folytatni, először fél forintot fog fizetni, az után valahányszor tapasztaltatik 20 polturákkal fog szaporodni büntetése.”⁹ Még ez év augusztus 12-én Rusvay Istvánt, öreg Szabari Jánost, Veres Andrást, Horváth Györgyöt, Páll Antalt, Tót Ferenczet és Nagy Mihályt mivel a tilalom ellenére – „utczákon, kerteken és szalmás istállókon dohányozni tapasztaltattak” fejenként 8 polturára büntették.¹⁰

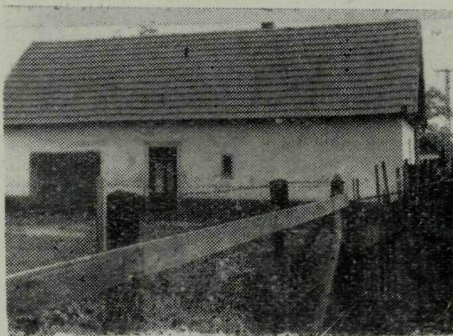
A faluban megtalálható legrégebb lakóházak a XIX. század elején épültek és három helyiségből állnak. (5. ábra.) Az ajtón át a *pitvarba* jutunk, s ebből nyíltott egyik oldalon a *ház* (szoba) s a másik oldalon a *komra* (kamra). A *házat* (szobát) kemencével fűtötték. A kemencét régebben *búbosnak* hívták, de ma már csak az öregek élnek ezzel a kifejezéssel. A kemence szája és kürtője a konyhába épített *kandallóba* (kamin) nyíltott. A kemence száját a *tévő* zárta el. A kemence szája előtt a *kandallóba* padkát építettek. A füstöt a *pendelykémény* vezette el. A házat vagy *vályogból* építették vagy *verett falú* volt. A fal vastagsága 60 cm körül mozgott. A tetőt tartó gerendázat az emlékezet szerint mindig szarufás szerkezetű volt. A falon egy-egy *cindereszkát* fektettek végig és az épület hosszában közepén futott végig a *mestergerenda*. (6. ábra.) Ezen fedték a keresztgerendák, s erre épültek rá a szarufák. A házakat berítő *náddal* fedett nyeregtetőt kétoldalt a *vértelék* zárta le, a *vérteléket* pedig a *cimerdeszka* szegélyezte. Ha a vértelék nem deszkából, hanem nádból, esetleg lécből készült, akkor be is tapasztották. (7. ábra.) A módosabbak a ház bejárati homlokzata előtt megtoldották egy oszlopsorral a tetőt, s ezzel egy fedett folyosót – *ámbitus*, *gang* – nyertek. A szegényebbek csak egy-egy gerendát vertek le a pitvarajtó elé és csak azon a részen toldották ki a tetőt. Az *ámbitus* azért jó, mert *nem a ház előtt van a sár. Ezekelőtt vót, hogy a babot is oda tették.* A házat kívül-belül fehérre meszelték és kívül alólrá egy fekete csikot festettek. A legrégebbi házakban levő ablakok kicsik, egyszárnyúak voltak, s nem lehetett őket kinyitni. A múlt század második felében elterjedtek a kétszárnyú ablakok. A kétszárnyú ablakokból már dupla ablakot tettek a házba és közepén vasráccsal is elkülönítették őket. De a konyha és a kamra ablaka továbbra is egyszárnyú maradt. A konyhát két ajtó is zárta. A belső befelé nyíltott és rendszerint üveges volt, a külső pedig tömör faajtó. *Nagyajtónak* nevezték.

A település központjában levő belső telken a lakóház mellett az aprójószágok (sertés, baromfi) tartására szolgáló építményeket is megtaláljuk. 1756-ban a Tajti testvérek egyik házának udvarán egy nagy és egy kis *bidas*, valamint egy egy szín állott.¹¹

A kertek legfontosabb épülete az istálló. (8. ábra.) Az istálló is vályogból, vagy vert falból épült. Soha sem padlásolták le. Az emlékezet szerint mindig szelemenes

10. ábra: Istálló (Jászapáti)

11. ábra: Lakóbáz – istállóból átalakítva

tetőszerkezetű és sátoztetűjű volt és csak a múlt század második felétől épült egykettő szarufás szerkezettel (9. ábra) és nyeregtetővel. A tetőt nád borította. A sátoztetőtű istállót *farazatos istállónak* nevezték. (10. ábra.) A nádtető belőlről le volt tapasztva. Középen a gerinc alatt tüzeltek, ahol legmagasabb az istálló. A tüzhely egy kis gödör volt. Amikor nem tüzeltek egy lapos kövel – *tűzkő* – leborították. Jó száraz szalmával tüzeltek, mert annak alig volt füstje. A istállóban két jászol volt. Az egyik valamelyik keresztirányban húzódó oldalfal mellett, s a másik középen, szintén keresztben. Ez volt a *kerekjászol*. Mindenféle nagyjóságot itt tartottak.

Napjainkban végigsétálva Jászapátin már egyetlen szérűskertet sem találunk. De a kertövezetben ma is nagyobbak az udvarok, tágasabbak a telkek, szélesebbek az utcák, csak az istállók helyét lakóházak foglalták el, sokszor csak úgy, hogy az istállót építették át lakóháznak. (11. ábra.)

A kertekre való kiköltözés a XIX. század második felében megtörtént, s Nagypál István 60 éves jászapáti lakos gyerekkorában már csak *egyes emberek vótak, akiknek a lakása külön vót a kertetől*. A kertségre való kiköltözésnek egyik oka volt, hogy a falu belterülete zsúfolttá vált, a lakosság a kertekben épített magának házat. A fő ok az volt, hogy a gabonakonjunktúrák hatására a korábban erőteljes marhatartást folytató Apáti áttért a földművelésre. A háromnyomásos gazdálkodású falut 1854-ben tagosítják és nemsokkal később a közlegelőt is felosztják. Ezzel a falu mezőgazdasági üzemszervezete megváltozott és a szálláskert funkcióját veszítette. A falu lakossága most már kapitalista árutermelést folytatott, s ez nem ismeri el a nyomásrendszert, nem ismeri el a korábban sajátos történelmi és piacfelvételek hatására kialakult jelentős szarvasmarhatartást folytató földművelő közösség mezőgazdasági üzemszervezését s ezzel a szálláskertes települést felbomlásra kényszeríti, ami a kertségre való kiköltözésben nyilvánul meg.

Apáti azonban ma is „... az a jász település, amelynek mai alaprajzában legtisztábban maradt meg a kertes múlt...”²

SELMECZI LÁSZLO

JEGYZETEK

1. Vándorfy János: Jász-Apáti város egyházának múltja és jelene. Eger 1895. 7.
2. Dr. Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Budapest, 1942. 413.
3. Vándorfy i. m. 10.
4. Szolnoki Áll. Lt., a továbbiakban SZÁL, Protocollum Jászapáti l. 1745–1759. 46., a továbbiakban Prot. J.-apáti.
5. SZÁL. Prot. J.-apáti 2. 75.
6. SZÁL. Prot. J.-apáti 1. 70.
7. SZÁL. Prot. J.-apáti l. 115–116.
8. SZÁL. Prot. J.-apáti l. 71.
9. SZÁL. Prot. J.-apáti l. 4.
10. SZÁL. Prot. J.-apáti l. 16.
11. SZÁL. Prot. J.-apáti l. 70.
12. Fodor i. m. 417.

A Középmagyarországi képzőművészek tavaszi tárlata, 1966

Nem a szakember értékítéletével, hanem a művészet iránt érdeklődő, szépet szerető ember szemével kívánok közelíteni ahhoz a kulturális eseményhez, amely áprilisban Szolnokon, a képzőművészet alföldi fellegvárában felkeltette a közvélemény figyelmét.

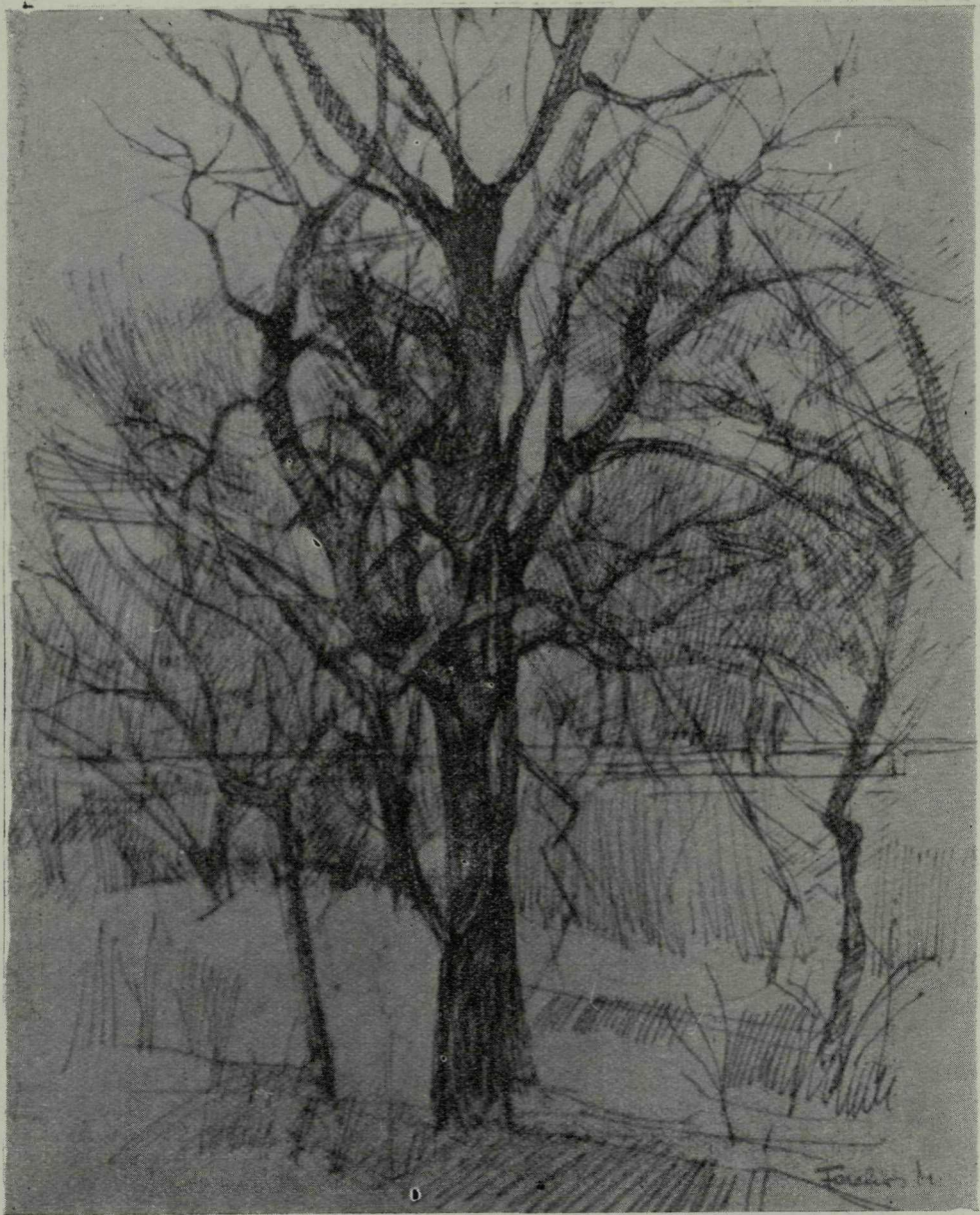
Két megye együttműködését dokumentálja a tárlat. A címben szereplő vidék, Középmagyarország, jellegzetes alföldi táj. A két megyének nagyjából azonos adottságai, termelés-gazdasági és kulturális rokonvonásai vannak. Az emberek jellege, vérmérséklete is a nagyalföldi táj történelme, gazdasági lehetőségei által determinált kohóban kovácsolódott ki. Érthető, hogy az Alföld levegőjétől, hangulatától megihletett művészek között is létrejött egy alkotójellegű közreműködés. Az áprilisban megnyílt kiállítás ennek az együttműködésnek jelentős mérföldköve.

Az Alföld, különböző változataiban, a tájak, a benne élő emberek mindennapjai, egy-egy jellegzetes alföldi portré a kiállító festőművészek közös ihletője. Az alföldi iskola nem csupán stílusfogalom, hanem annál több, egy életforma újraköltése a művészet nyelvén. Ebben közösek a festők, éljenek Szolnokon, Jászberényben, vagy Kecskeméten. S a kiállított képeiken a forma és a tartalom harmonikus egysége – néhány kivételtől eltekintve jól felismerhető.

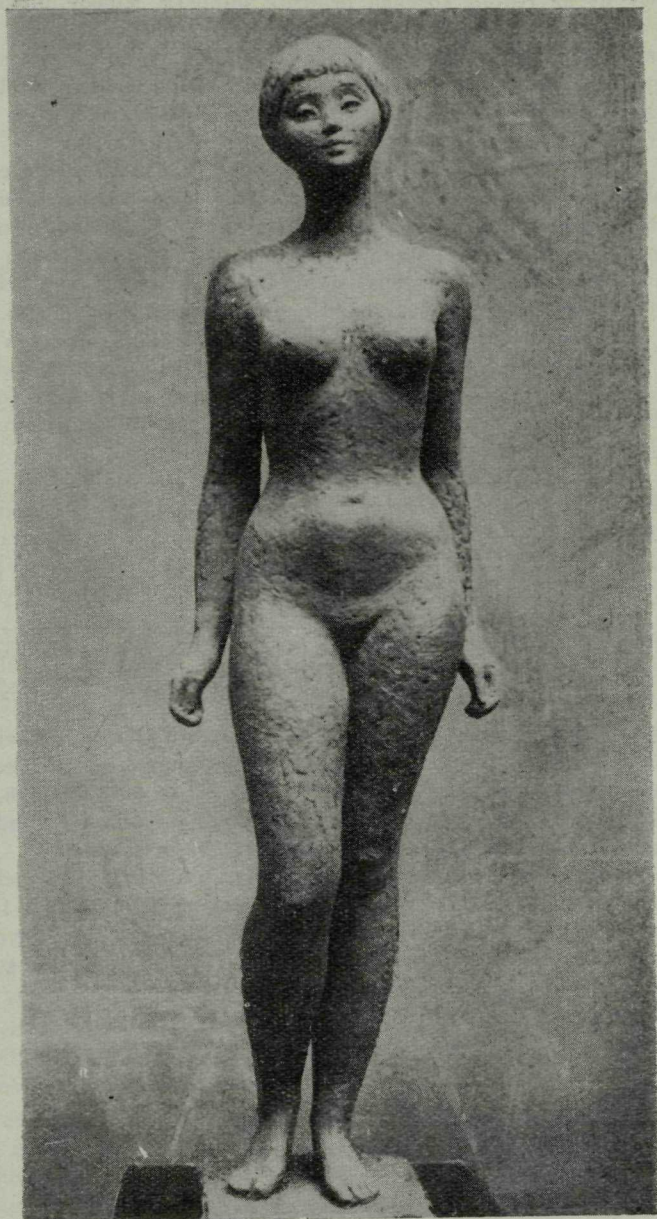
A szolnoki tárlatoknak szilárd alapokon nyugvó hagyománya van. Pettenkofentől Fényesen, Aba-Novákon, Szilágyin keresztül Chioviniig és Baranyóig mindig talált olyan közönséget a telep, amely érzékenyen rezonált a képek esztétikumára és mondanivalójára. Ezért ünnepi esemény itt egy-egy tárlat, amelybe, mint nagy zenekarban egy-egy szólam, immár belekapcsolódott Bács-Kiskun megye, amelynek művészei ezután már rendszeresen a mieinkkel közösen lépnek a közönség elé.

Nagyon nehéz volna értékelést, valamiféle protokollt, bárhol és bármikor érvényes rangsort felállítani. Különböző korú, különböző stílusirányzatot megmutató művészek állítottak ki, s ami közös bennük, az egyfajta érzelmi azonosulás a természettel, szűkebb értelemben vetten az alföldi tájjal. Ezt nyugodtan nevezhetjük programnak is, tudatos-tudatlan haza-érzésnek. S bár, amit a kiállításon láthattunk, korántsem mutat egyenletes színvonalat, olyan is akad, amelynek művészi létjogosultsága fölött esetleg vitatkozni lehet, a nagy többséget mégis a magas művészi szinten kimunkált humanitárius alkotások jellemzik.

A humanizmus ennek a közös kiállításnak egyik ismertető jegye. Az ember szeretete, az ember tisztelete, a társadalmi valóság realitásának művészi átköltése a jellemző a kiállítás egészére. És ez az a pozitívum, amelyre fel kell figyelni mindenkinek, akár a képeket, grafikákat, akár a szobrászati alkotásokat veszi szemügyre. Ezért jelent sokat a két megye művészi együttműködése, a rokon gondolkodású alkotók művészi tapasztalatcseréje, egymásrahatása. S ha e kis szubjektív hangú jegyzetben alig esett szó a szobrokról, az nem elsősorban azért van, mert a szobrászok mind-

Fazekas Magda: Fatanulmány

Simon Ferenc (Szolnok): Tavasz

össze hárman vannak jelen a kiállításon. A szobrászati anyag kitűnő, bizonyítva ezzel hogy itt az Alföld közepén nemcsak otthonra, hanem ihlető környezetre is találtak.

A cikk keretei nem engednek meg részletes elemzést, még annyit sem, hogy mindegyik kiállító művészt néhány mondat erejéig ismertessük. És mert szubjektív jegyzetnek szántam e kis írást, amolyan tárlatlátogatói gondolatnak, engedtessek meg, hogy értékitélet nélkül néhány, sajátosan az ízlésembe vágó műről felmerült gondolattal tisztelegjek a tárlat egésze előtt.

Baranyó Sándor Parasztkendős asztal című olajfestménye előtt időztem el hosszabban először. Baranyó dinamizmusa itt egy asztalterítő élénk színeivel vall egy festő gondolatvilágáról, a népi ihletésről épp úgy, mint a festői tudatosságról, a színkezelés eredetiségéről. Berényi Ferenc konstruktivista Órháza ragadott meg kiállított művei közül legjobban. Kisméretű monumentalitás, ez a jellemző a fiatal festőre, meg az, hogy valami újat ad, amit mestereinél nem lehet fellelni.

A Munkácsy-díjas Chiovini Ferenc az összekötő kapocs a művésztelép történelme és jelene között. Tiszai képei mindig megfognak utolérhetetlen hangulatteremtésükkel. A Tisza, mint pihentető, mint a nyugalom és az öröm forrása jelenik meg nála. Ezt a pihenést, belefeledkezést, nyugalmat, leszűrt és letisztult csendet érzem munkáin, de elsősorban Tisza-képein, így a kiállításon látott Evezősök a Tiszán című művén is. Meggyes László öregasszonya életrajz, olajban elmondott életregény. Nem is kell sok teremő fantázia ahhoz, hogy a végtelen szeretettel megfestett munkába rokkant öreg parasztasszony sorsát, a régi paraszti sorsot általánosítva és mégis művészi egyéniséggel lássuk meg a képen. Sáros András Árvíz-e a riport-festmény igényével és drámai közlendőjével kelt figyelmet. Udvardi Gyula (Kecskemét) finom hangulatú csendéletével hívja fel a figyelmet munkásságára. A vaskúti Weintrager Adolf festményei, egy kerek életmű hangulatát, biztonságát sugározzák.

A grafikai anyag örvendetesen gazdagodik minőségben és mennyiségben tárlatról tárlatra. Goór Imre (Kecskemét) és Marostordai Anna (Kecskemét) műveiben találtam meg leginkább a rajzosságot, a grafikai eszközökkel megfogalmazott mondanivalót. Goór Imre Kompozíciójának nyugtalan vonalú geometriai felépítettsége, Marostordai Anna Nővérek című tusrájának szigorú zártsága, Fazekas Magda lírája Palkó József (Kecskemét) életerőtől duzzadó monótipiái mind a grafikai készség, a tárgyi tudás, és a műfaj komolyan vevésének bizonyítékai.

A szobrászok formai tökéletességük továbbfejlesztése mellett aránylag kevés új elemet vittek bemutatott alkotásaikba. Ami megkapott, az a formai biztonság, amely egyaránt jellemzi Simon Ferenc Zászlós Nikéjét, Nagy István ólom kispasztikáit, (amelyek egyébként az általa elkezdett műforma magasabb szintű megfogalmazásai), valamint Szabó László József Attila szobrát. A lírai ihletést Simon Ferenc páratlan kedvességű Tavasz című kompozíciója képviseli leginkább.

A közös tárlat nem okozott csalódást. Bizakodva várjuk a folytatást.

HERNÁDI TIBOR

A műtrágyázás hatása Szolnok megye 1961—65. évi mezőgazdasági termelésére*

Az eredményes gazdálkodás egyik alapvető feltétele a talaj kielégítő tápanyagellátása. Hazánk talajainak tápanyagellátása – mint elmaradt agrár állam – nem volt megfelelő. Magyarország mezőgazdaságát a gyenge eszközellátottság mellett az jellemezte, hogy a talajtermelékenység fenntartásában a mezőgazdasági üzem – legyen az kicsi vagy nagyüzem – csak belső erőforrásaira támaszkodhatott. Ezen adottságok mellett a műtrágyázás vagy egyáltalán szóba sem jöhetett vagy csak igen korlátozott területen kis adagokban volt használatos. Ennek következtében termésátlagaink is alacsonyak voltak.

A felhasznált műtrágyáknak csak forgalmi áron számított értékét véve alapul, a felhasználás dinamizmusa és az 1931–40-es évek átlagához viszonyított termésátlagok az alábbiak szerint alakultak:

A műtrágyafelhasználás időpontja	A felhasznált műtrágya értéke millió Ft-ban	Fontosabb növények termésátlaga az 1931–40-es évek átlagában	Tápanyagvisszapótlás az 1931–40-es évek átlagában
1931–40. évek átlagában	50	100	100
1950-ben	200	132	114
1951–60. évek átlagában	800	146	126
1965-ben	2000	—	—
1970-ben (terv szerint)	4000	—	—

Ugyanakkor az elmúlt 25 év alatt a fejlett mezőgazdasággal rendelkező országok mezőgazdasági termelésüket általában megkétszerezték, esetenként még ennél is nagyobb mértékben növelték, holott az már induláskor is a mienknél magasabb szinten voltak. A termésátlagok ilyen arányú növekedését egyértelműen a technika igénybevételenek és a műtrágyaadagok növelésének tulajdonítják.

A szerves és szervetlen trágyázás jelentőségét napjainkban vizsgálva megállapítható, hogy világszerte egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a műtrágyázás. Ennek magyarázata, hogy a műtrágyatermelést az ipar szinte korlátlan mértékben növelheti. Ugyanakkor a szervestrágya-előállítás korlátolt keretek között folyhat, nem szólva arról, hogy a szervestrágyázással új növényi tápanyagokat nem állítunk elő, csak a megtermelt növények trágyaként felhasználható részében meglévő táp- és szerves anyagok konzerválására, megőrzésére törekedhetünk. Így tehát maga ez a tény jelentős korlátokat állít a szervestrágyák mennyiségének növelése elé. Az sem kétséges, hogy a szervestrágyák mennyisége és értéke megfelelő összehangolt intézkedésekkel

* A Szolnok megyei NEB 1966. évi vizsgálata alapján.

még nagy mértékben növelhető. Mivel nem elhanyagolható mennyiségű tápanyagról van szó, a mezőgazdaságban – függetlenül attól, hogy a szerves trágyák hatását csak a bennük levő növényi tápanyagok szabják-e meg, vagy a szerves anyagnak is van külön terménynövelő hatása – a szerves trágyák, elsősorban az istállótrágya használatáról nem mondhatunk le, sőt azt a jelenleginél sokkal jobban kellene felhasználni és megbecsülni.

A második világháború után, de különösen az ötvenes évektől vesz nagyobb lendületet a mezőgazdaság kemizálása. Egyre nagyobb lesz a jelentősége mind a termelés gazdaságosságában, mind a terméseredmények növelésében. Különösen a sűrűn lakott, intenzív gazdálkodást folytató országokban terjedt gyors ütemben a mezőgazdaság kemizálása. Ennek magyarázata egyrészt a mezőgazdasági termékek iránti fokozottabb kereslet, tehát a termésátlagok állandó növelésére való törekvés – ami nyilvánvalóan fokozottabb talajerő-visszapótlást vont maga után – másrészt a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának állandó csökkenése, ami elsősorban az önköltség kedvezőbb alakulásának egyik alapvető függvénye. Ugyanis adott termék előállításának költségét legnagyobb mértékben az élő munkaráfordítás mennyisége határozza meg, s éppen ezért nem véletlen, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma csökkenő tendenciát mutat. Mindezek kihatásaként a mezőgazdaság gyorsütemű gépesítésével egyidejűleg a kemizálásnak is egyre nagyobb a jelentősége.

A nagyobb termésátlagok elérése, az önköltség csökkentését elősegítő és a piac követelményeinek jobban megfelelő mezőgazdasági termékek előállítására irányuló törekvések egyre fokozottabb igényeket támasztanak a különböző kémiai anyagok és vegyszerek iránt. Természetesen e szerek önmagukban nem segítik elő az említett célok maradéktalan elérését, ugyanis használatukhoz, de főként hatásosságuk kifejtéséhez korszerű agrotechnika szükséges. A rosszul végzett agrotechnika, a hatásos módszerek alkalmazásának elhanyagolása esetén, bizonytalanná válik az igen költséges műtrágyák és növényvédőszeres gazdaságos felhasználása.

Napjainkban adott ország mezőgazdaságának színvonalát a területegységre eső hozamok és önköltség alakulása mellett az évenkénti műtrágya és növényvédőszer felhasználás, illetve a különböző kémiai szerek kiterjedt alkalmazása alapján is elbírálni lehet. Mindezek bizonyítása céljából az 1. táblázatban feltüntetett néhány fejlett mezőgazdasággal rendelkező európai ország műtrágya-felhasználását és a fontosabb növények termésalakulását mutatjuk be, összevetve a hazai országos és Szolnok megyei adatokkal.

A táblázat adatai szerint a felhasznált műtrágyamennyiségek és a kapott terméseredmények nagysága között – függetlenül a természeti adottságtól – határozott összefüggés állapítható meg. Legnagyobbak a termésátlagok azokban az országokban, ahol a műtrágya-felhasználás is a legnagyobb (Hollandia, Belgium). Hazánk a felsorolt növények termésátlaga tekintetében jelentősen le van maradva, ami elsősorban azzal van összefüggésben, hogy a felsorolt országoknál lényegesen kevesebb műtrágyát használunk fel.

A hazai adatokat összevetve a Szolnok megyei mutatókkal megállapítható, hogy a nitrogénműtrágya-felhasználásunk az országos átlagot mintegy 13 százalékkal meghaladja, míg a foszforműtrágya mennyisége azonos szinten mozog. Ennek valószínű magyarázata, hogy Szolnok megyében a terület 15 százaléka öntözésre van berendezve, mely nyilvánvalóan fokozottabb tápanyagvisszapótlást igényel, ami a műtrágya-keretek szétosztásánál nem hagyható figyelmen kívül.

A nagyobb műtrágyafelhasználás a táblázatban felsorolt növények kedvezőbb termésalakulásában is megnyilvánul annak ellenére, hogy Szolnok megye talaj- és éghajlati adottságai az országos átlagnál kedvezőtlenebbek. Tehát ezen adatok összevetése világosan tükrözi a tápanyagellátás jelentőségét, melynek bizonyítása még ké-

1. TÁBLÁZAT

A nitrogén- és foszforműtrágya felhasználása, valamint a fontosabb növények termésátlaga 1961—63. évek átlagában
(Néhány európai országban)

Ország	Az egy hektárra** jutó			Búza	Rozs	Árpa	Kukorica hektáronkénti termése q	Burgonya	Cukorrépa
	nitrogén felhasználás	foszfor kg	nitrogén és foszfor hatóanyag						
Hollandia	247,9	102,5	350,4	42,3	28,8	39,6	—	289,7	410,3
Belgium	112,1	106,8	218,9	37,5	29,3	36,2	35,0	248,4	398,7
Német Szövetségi Közt.	78,7	77,7	156,4	32,9	25,5	29,5	33,5	252,8	369,2
Német Demokratikus Közt.	52,9	44,2	97,1	29,3	19,9	26,5	11,3	155,8	225,9
Ausztria	31,0	52,4	83,4	25,7	21,8	27,6	37,7	201,4	344,1
Franciaország	29,1	43,2	72,3	27,4	14,3	27,0	28,5	165,7	325,2
Csehszlovákia	29,5	34,1	63,6	24,9	21,0	23,8	23,2	110,3	267,8
Olaszország	22,5	24,5	47,0	19,5	15,7	13,3	31,7	104,0	306,7
Magyarország	21,5	15,5	37,0	17,7	11,0	19,3	24,3	81,9	226,6
Szolnok megye*	27,8	17,7	45,5	18,1	12,7	21,4	25,9	83,3	241,5

** = Szántó, kert, szőlő és gyümölcsös együtt.

* = Állami gazdaságok és tsz-ek adatai.

2. TÁBLÁZAT

Szolnok megye műtrágyafelhasználása 1961—65. években

Év	Felhasználás tonnában			Összesen	1 kh szántóra jutó felhasználás kg-ban			
	N	P	K		N	P	K	Összesen
TANÁCSI SZÉKTORBAN								
1961	30 357	28 000	4000	62 357	52	48	7	107
1962	36 451	24 949	5049	66 459	62	43	9	114
1963	32 346	31 128	4573	68 047	56	53	8	117
1964	44 522	30 899	5624	81 045	76	53	10	139
1965	48 599	33 742	4080	86 412	83	58	7	148
ÁLLAMI GAZDASÁGOKBAN								
1961	10 416	11 798	1778	23 992	123	139	21	283
1962	12 904	9 743	1179	23 816	149	112	14	275
1963	12 144	9 960	2257	24 362	133	109	25	267
1964	10 891	8 480	1784	21 155	117	91	19	227
1965	11 044	8 211	1793	21 048	130	96	21	247

zenfekvőbb, ha a Szolnok megyei állami gazdaságok és termelősövetkezetek évi műtrágyafelhasználását a különböző növények terméseredményeivel vetjük össze.

A konkrét vizsgálatok eredményei és az azokból levonható megállapítások

Szolnok megye műtrágyafelhasználását a második ötéves terv időszakában – tanácsi és állami gazdasági bontásban – a 2. táblázat tartalmazza.

A táblázat adatai szerint a termelősövetkezeteknél az első három évben átlagosan közel azonos (113 kg/kh) mennyiségű vegyes műtrágya jutott 1 kh szántóterületre. Az 1964. és 1965-ös évben már jelentős fejlődés mutatkozik, amennyiben egységnyi területre 144 kg vegyes műtrágya jutott. Ami pedig a felhasznált műtrágyaféleségek arányát illeti, a N-nél 1964. évtől mutatkozik némi javulás, azt megelőzően a nitrogén és foszfor + kálium aránya 1:1 körül mozgott. A foszforfelhasználás (50 kg/kh) csaknem azonos szinten mozog a vizsgált időszakban. Hasonlóan jelentéktelen a változás a kálium vonatkozásában is. Egyébként a 10 kg/kh kálium műtrágyafelhasználásnál meg kell említenünk, hogy annak adagolása kizárólag cukorrépa és burgonya alá történik, kivéve a homokos területeket (Jászság, Kunszentmártoni járást), ahol az egyéb növények alá is alkalmaznak kálium-műtrágyát. A rizs kálium-műtrágyázása csak elvétve fordul elő, mivel a rizstermő területeink általában káliumban gazdagok.

A nitrogén és foszfor + kálium arányát vizsgálva az első két év kivételével a nitrogén aránya mintegy 30 százalékkal meghaladja a foszfor + káliumot. Azonban még ez az arány sem kielégítő, legalább a N:PK = 1,5:1-hez arányt kellene hogy elérje. Ugyanis Szolnok megye talajainak többsége nitrogénben a legszegényebb, a foszfor-ellátottság kielégítő, míg a talajok káliumtartalma jónak mondható, s éppen ezért a kálium műtrágya-adagolása általában csak a káliumigényes növények alá történik. Ez szoros összefüggésben van a megelőző években történt nagyadagú foszfor- és kálium-műtrágyázással.

A termelősövetkezeteknél a felhasznált vegyes műtrágyamennyiség igen csekély, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a szántóterület 10 százaléka részesül évenkénti (mintegy 150 q/kh) szerves trágyázás elsősorban a cukorrépa, gyümölcs, zöldség, szőlő, másodsorban a kukorica alá történik. Éppen ezért nem véletlen Szolnok megye igen kedvező cukorrépa termésátlaga.

A második ötéves terv időszakának átlagában 1 kh szántóterületre a termelősövetkezetek összességében 125 kg vegyes műtrágya esik. A rendelkezésre álló adatok szerint a harmadik ötéves terv átlagában 1 kh szántóra vonatkoztatva 296 kg vegyes műtrágya fog jutni. Ez azt jelenti, hogy mintegy 136 százalékkal javul a megye termelősövetkezeteink műtrágyaellátottsága.

	N	P	K	Összesen
II. ötéves terv átlagában	53	40	7	100
III. ötéves terv átlagában	60	35	5	100

A fentiekből világosan kitűnik, hogy a jövőben elsősorban a nitrogén-tartalmú műtrágyák aránya fog emelkedni a foszfor rovására, s így a tervidőszak végére 60 százalékos nitrogén és 40 százalékos foszfor kálium arány fog kialakulni, ami végső soron 1,5 N:1 PK műtrágyafelhasználást fog jelenteni. Ez az eddigi gyakorlati tapasztalatoknak és kutatási eredményeknek is megfelel.

Az állami gazdaságokban már jóval kedvezőbb a műtrágyafelhasználás és az első három évben közel 2,5-szerese a termelősövetkezetek által felhasznált mennyiségnek, kénti NPK-arányt vizsgálva megállapítható, hogy az 1961. év kivételével – amikor is a foszfor dominált – a nitrogénműtrágya-felhasználás állt az első helyen. A foszfor-műtrágya-felhasználás süllyedő tendenciát mutat. A kálium vonatkozásában érdemle-

ges eltérés nem mutatkozik. A nitrogénműtrágyánál 1964. évtől az állami gazdaságok a 20,5 százalékos nitrogénműtrágya helyett, a műtrágyázási költségek csökkentése érdekében a nagyobb hatóanyagtartalmú (34 százalékos) műtrágya felhasználását helyezték előtérbe. Ennek alapján a nitrogéntartalmú műtrágya felhasználásuk emelkedő tendenciát mutat.

A fentiekén kívül, ha figyelembe vesszük, hogy az állami gazdaságok szántóföldi művelés alatt álló területüknek 18–20 százalékát tudják évente szerves trágyázásban részesíteni, nyilvánvalóan a két szektor talajerőgazdálkodása között lényeges különbség mutatkozik. Ez természetesen az állami gazdaságok nagyobb termésátlagaiban is kifejezésre jut.

A Szolnok megyei termelősövetkezetek és állami gazdaságok fontosabb növényeinek termésalakulását – 1961–65. évekre vonatkozóan – a 3. táblázat tartalmazza.

Az állami gazdaságok termésadatainak vizsgálatából kitűnik, hogy az őszi búza és takarmánygabona termésátlaga 1963. évtől fokozatosan emelkedő tendenciát mutat. A rizsnél ilyen következetes termésemelkedés nem mutatkozik, ami elsősorban az egyes évek eltérő hőmérsékletalakulásával (pl. 1965) van összefüggésben. A kukoricánál és cukorrépánál 1962-től mutatkozik nagyobb ütemű termésemelkedés. A lucernánál ilyen következetesség nem állapítható meg, aminek oka az egyre nagyobb mértékben terjedő aranka, mely ellen a korszerű nagyüzemi védekezés módszere még mindig nem nyert kidolgozást. Az 1962. évi lényegesen kisebb termések oka a rendkívül száraz időjárás. Ez évtől eltekintve a felhasznált műtrágyamennyiségek és a terméseredmények között határozott összefüggés van.

A termelősövetkezeteknél a kenyérgabona átlagtermése 1962 óta egyenletesen emelkedik. A takarmánygabona 1963-tól mutat emelkedő tendenciát. A rizs-terméseknél a hűvösebb évek kisebb termései tűnnek szembe, egyébként egyenletesen mozog. A kukorica termésében az 1963-as év a csúcs, a későbbi évek adatai arról tanuskodnak, hogy bőtermő hibridjeinknek nem tudtak megfelelő körülményeket biztosítani a termelősövetkezetekben sem a tápanyag, sem az agrotechnikai tényezők szempontjából. A cukorrépa termésalakulásánál látszik, hogy az egyetlen feltétel nélkül istállótrágyázott növény. A lucerna termésátlaga csaknem azonos szinten mozog.

A termelősövetkezetek és állami gazdaságok adatainak összevetéséből elsősorban az tűnik ki, hogy a közepes állami gazdasági szint elérésére komoly lehetőségei vannak a termelősövetkezeteknek, a fokozottabb műtrágyaadagolás és a hatásos agrotechnika alkalmazása esetén. A fontosabb növények – azonos évek – termésadatainak összevetéséből kitűnik, hogy a rizstermesztés terén a termelősövetkezetek az állami gazdaságoknál jobb eredményt értek el, s a cukorrépa átlagtermése is megközelíti az állami gazdaságokét. Az egyéb növények termésátlagai viszont jóval alatta vannak az állami gazdaságokénál. Egyébként a termésátlagokban mutatkozó eltérések szemléltetően bizonyítják a két nagyüzemi szektor műtrágyafelhasználása és agrotechnikai színvonala közötti különbséget.

Az okszerű műtrágyázás hatékonyságának alátámasztására igen szemléltető a Jászsági Állami Gazdaság és a jászberényi járás és város termelősövetkezteinek átlagos műtrágyafelhasználása és a fontosabb növények termésalakulása közötti összefüggés. Az idevonatkozó adatokat a 4. táblázat tartalmazza.

A termelősövetkezetek és az állami gazdaságok azonos természeti körülmények mellett gazdálkodnak. A terméseredményekben mutatkozó eltérések egyrészt az eltérő agrotechnikának, másrészt a nagyobb műtrágya felhasználásának tulajdonítható. Az állami gazdaság termésadatai világosan bizonyítják a korszerű agrotechnika és a szakszerű műtrágyázás termésfokozó hatását, ami mellett szól, hogy a termelősövetkezetek gazdálkodási színvonalának emelésében igen komoly lehetőségeink vannak.

Szolnok megyei állami gazdaságok és termelészövetkezetek termés átlagainak alakulása 1961—65. között

ÁLLAMI GAZDASÁGOK ÁTLAGTERMÉSE

	1961.		1962.		1963.		1964.		1965.	
	q/kh	%	q/kh	%	q/kh	%	q/kh	%	q/kh	%
Őszi búza	17,9	100	12,8	71,5	12,9	72,1	14,3	79,9	16,2	90,5
Rizs	7,9	100	8,4	106,3	13,3	168,4	10,8	136,7	8,2	103,8
Árpa	16,2	100	12,7	78,4	13,4	82,7	14,2	87,7	15,4	95,1
Kukorica	16,5	100	13,4	81,2	16,1	97,6	17,3	104,8	18,6	112,7
Cukorrépa	123,3	100	110,4	89,6	178,1	144,4	164,2	133,2	192,4	156,0
Lucerna	21,1	100	17,0	80,6	23,4	110,9	20,5	97,2	19,8	93,8

TERMELŐSZÖVETKEZETEK ÁTLAGTERMÉSE

	1961.			1962.			1963.			1964.			1965.		
	q/kh	%	Á. G. %-ban	q/kh	%	Á. G. %-ban	q/kh	%	Á. G. %-ban	q/kh	%	Á. G. %-ban	q/kh	%	Á. G. %-ban
Őszi búza	11,4	100	63,7	9,0	79,0	70,4	9,7	85,1	75,2	10,7	93,5	74,8	13,5	118,4	83,3
Rizs	10,2	100	129,1	10,6	103,9	126,2	15,3	150,0	115,1	11,4	111,8	106,5	7,1	69,6	86,6
Árpa	14,1	100	87,0	11,1	78,7	87,4	10,7	75,9	79,9	12,8	90,8	90,1	14,8	104,9	96,1
Kukorica	12,2	100	73,9	11,5	94,3	85,8	16,8	137,7	104,3	15,6	127,9	90,2	15,2	124,6	81,7
Cukorrépa	115,9	100	93,9	100,9	87,1	91,5	199,2	171,9	111,8	156,7	135,2	95,4	183,3	158,2	95,3
Lucerna	16,4	100	77,7	10,6	64,6	62,4	13,1	79,9	55,9	13,2	80,5	64,4	16,9	103,1	85,4

A Jászberényi járás és város tsz-einek és az Á. G. évenkénti műtrágyafelhasználása és a fontosabb növények terméseredményeinek alakulása

Megnevezés	TERMÉSEREDMÉNYEK q/kh														
	1961.			1962.			1963.			1964.			1965.		
	Város	Járás	Á. G.	Város	Járás	Á. G.	Város	Járás	Á. G.	Város	Járás	Á. G.	Város	Járás	Á. G.
Őszi búza	10,1	10,6	20,5	10,0	9,6	17,0	8,4	8,1	13,4	9,4	9,3	17,0	11,1	9,3	21,2
Kukorica	12,6	12,2	21,1	12,1	12,4	14,1	13,5	19,0	20,7	13,5	15,0	18,5	13,9	13,9	20,7
Lucerna	17,9	17,9	23,9	12,0	11,3	18,1	16,1	13,5	20,5	11,5	13,7	19,3	18,4	18,1	22,3
Cukorrépa	95,2	104,2	138,0	121,4	100,7	107,0	203,2	199,8	215,5	175,6	150,0	164,0	167,2	164,0	219,0

Vegyes műtrágyafelhasználás alakulása 1 kh szántóterületre vonatkoztatva kg-ban

	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.
Járási tsz-ek átlagában	86	56	113	143	174
Városi tsz-ek átlagában	78	62	100	88	100
Állami Gazdaságban	350	400	420	450	520

Fentiekkel kapcsolatosan meg kell azonban említeni, hogy a tsz-ek műtrágya-igénye csak kismértékben nyer kielégítést, ami elsősorban a N-tartalmú műtrágyákra vonatkozik. Az AGROKER ugyanis a tsz-ek által igényelt P és K műtrágyamennyiséget maradéktalanul, míg a N-műtrágyáknak csak kisebb hányadát tudja leszállítani. Ennek következtében a termelősövetkezetek – különösen az 1961–62-es években – a kívánatos NPK arányt nem tudták betartani, hanem a rendelkezésükre álló műtrágyaféleségeknek megfelelően kényszerültek esetenként a szakszerűtlen műtrágyázás végrehajtására. Ennek alátámasztására szolgáljon a Pusztamonostori Búzakalász és a Túrkevei Táncsics Tsz-ben a műtrágyázás terén tapasztalt kirívó szakszerűtlenségek.

Előbbi tsz 1965. évben a műtrágyázott területére kat. holdanként átlagosan 100 kg pétisót, 234 kg szuperfoszfátot és 300 kg kálisót, összességében 634 kg/kh vegyes műtrágyát használt fel, melynek mindössze 16 százalékát tette ki a nitrogénműtrágya. Nyilván ilyen nagy adagú és főleg arányú műtrágya alkalmazása csak a ráfordítási költségek jelentős növelését s nem pedig a terméseredmények fokozását vonja maga után.

A Túrkevei Táncsics Tsz 1965-ben a rizs alá alaptrágyaként 300 kg/kh káliumot és 50 kg/kh pétisót adagolt, ugyanakkor az őszi búzát kat. holdanként 400 kg szuperfoszfát és 150 kg kálium műtrágyázásban részesítette. Nitrogéntartalmú műtrágyát a búza alá nem adtak. Természetesen ezen kirívó szakszerűtlenségek következménye az említett termelősövetkezetek termésátlagában s egyben gazdálkodásuk eredményében is kifejezésre jut.

Sok esetben a tsz-ek – mint már szó volt – a műtrágyakeretek helytelen elosztása következtében kényszerítve vannak adott készleteik felhasználására. Ugyanis a rendelkezésre álló műtrágyakészletek fel nem használása és azok hosszabb ideig történő tárolása jelentős forgóeszközlektést jelentene, ez pedig a forgási sebesség csökkenését vonja maga után, ami gazdaságossági okokból szintén elvetendő. Ugyanakkor a tárolás költségei és a tárolás ideje alatt bekövetkező sok esetben jelentős hatóanyag-tartalom-csökkenés plusz-költséggé terhelik a műtrágyázást. Szemléltető és egyben elgondolkoztató példa a Nagyikunsági Állami Gazdaság és a Kisújszállási Búzakalász Tsz tárolt műtrágyakészletéből vett minták vizsgálati eredményei.

	N		P		K	
	garant.	tényleges	garant.	tényleges	garant. %	tényleges
Allami Gazd.	34	32,8	18	17,2	40	40
Tsz	34	31,5	18	13,3	40	39

A laboratóriumi vizsgálat alapján a N és P tartalmú műtrágyáknál – a tárolás szakszerűségétől függően – kisebb-nagyobb hatóanyagcsökkenés következik be, nem is szólva arról, hogy az összeállt műtrágya megtörése, szétaprózása ugyancsak többletköltség-ráfordítást jelent. Éppen ezért igen indokolt a termelő üzemeknek azon kérése, hogy az AGROKER az esedékes felhasználásánál több mint félévvel előbb ne szállítsa le a megrendelt műtrágyákat. Ezen kívül a nagyobb hatóanyag-tartalmú műtrágyákat (pl. a 34 százalékos pétisót) célszerű lenne műanyagzsákokban forgalmazni, míg a szuperfoszfátot a jelenlegi impregnált papírzsákok helyett inkább ömlesztve szállítani. Ezáltal előbbinél elkerülhető lenne mind a hatóanyagcsökkenés, mind pedig a műtrágya összeállása, utóbbinál pedig a papírhulladékok nem csökkentenék a műtrágyaszóró-gépek teljesítményét.

Külön kell szólni az öntözött növények tápanyagellátásának biztosításáról. A termelészövetkezetek az öntözött és öntözetlen növények tápanyagkielégítéséről általában azonos mértékben gondoskodnak. Részint ennek tudható be, hogy Szolnok megyében az öntözés hatékonysága nem kielégítő, illetve annak hatásossága messze elmarad a kívánatos szinttől. Az állami gazdaságok meghatározott termelési szint eléréséhez adagolják a műtrágyát s ennek megfelelően az öntözővíz hasznosulása is kielégítő.

Az öntözéssel egyidejű bőséges tápanyagellátás indokolására több szempont is felvethető. Legkézenfekvőbb a víz és tápanyagellátás harmonikus aránya, mely szerint e két alapvető terméskialakító tényező biztosítása határozza meg döntően a várható termést. Vízhány esetén a növény a tápanyagokat nem tudja megfelelően hasznosítani, viszont a tápanyagellátottság mértékétől függ a növény vízhasznosítása.

Az öntözés és a helyes talajerőgazdálkodás összhangjára mutatnak rá több éves kísérleti eredményeink. Amíg öntözés nélkül 1 kg vegyes hatóanyagra – a különböző növényeknél – 1,5–3,4 kg terméstopplett jut, addig öntözéssel 2,2–4,0 kg többletermés esik, ami a műtrágya fokozottabb érvényesülése mellett szól. Ennek magyarázata, hogy okszerű öntözéssel a talajba juttatott műtrágyák oldatba vitele biztosított s így azt a növények időben hasznosítani tudják.

A megfelelő tápanyagellátás nemcsak a terméseredmények növelésében, hanem a növények mérsékeltbb vízfogyasztásában is realizálódik. Utóbbi azt jelenti, hogy kedvező trágyázás esetén adott vízkészlettel nagyobb terület öntözhető meg. Ennek alátámasztásául szolgáljon kukoricával és cukorrépával végzett többéves vízforgalmi vizsgálataink eredménye, melyet az 5. táblázat tartalmaz.

Termés és vízfogyasztás összefüggése a tápanyagellátás mértékével 5. táblázat

Trágyázási szint	Termés	Vízfogyasztás	Termés	Vízfogyasztás
	%	% kukorica	%	% cukorrépa
Gyenge	100	100	100	100
Közepes	127	86	123	88
Jó	147	76	168	77

A lefolytatott vizsgálatok eredményeiből megállapítható, hogy a termelészövetkezetek és az állami gazdaságok műtrágya ellátásában nagy eltérések adódnak. Emellett az egyes gazdaságok műtrágyafelhasználása között is igen nagyok a különbségek. Az állami gazdaságok jelenlegi műtrágyafelhasználási szintje a kísérleti eredmények alapján megállapított gazdaságos műtrágyaszintet megközelítette, illetve elérte, s ugyanakkor az N:PK arány is kelégitő. Ezzel szemben a tsz-ek műtrágyaellátottsága még sok kívánnivalót hagy maga után nemcsak mennyiségben, hanem elsősorban összetétel szempontjából. Az egyoldalú PK műtrágyázás, illetve ellátottság nemcsak felesleges üzemi kiadással jár, hanem népgazdasági szempontból is egyaránt káros.

Ami pedig a két szektorban a műtrágyák hatásosságát illeti, a vizsgálati adatok alapján megállapítható, hogy azok hatékonysága a termelészövetkezeteknél sokkal jobb mint az állami gazdaságokban, vagyis egységnyi műtrágya-hatóanyagra a termelészövetkezeteknél nagyobb többletermés esik, mint az állami gazdaságokban. Ennek magyarázata az, hogy az állami gazdaságok talajainak termékenysége lényegesen jobb a termelészövetkezeteknél, s így nyilvánvalóan a műtrágyák hasznosulása az utóbbi esetben kedvezőbb. Mindezek alapján megfelelő műtrágyaellátás és szakszerű felhasználás esetén a termelészövetkezeteknél lényegesen gyorsabban növelhetők a termésátlagok, mint az állami gazdaságokban, ahol a termelési színvonal kielégítőnek mondható. Tehát mezőgazdaságunk színvonalának növelésében a termelészövetkezeteknél mutatkozik nagyobb tartalék lehetőség, a hozamok fokozását illetően.

DR. MIHÁLYFALVI ISTVÁN

Ceruzajegyzetek Itáliáról

Itália, Olaszország, azurkék tenger Michelangelo, maffia, sztrájk, dolce vita, Bramente, és nevek és fogalmak. Amióta biztossá vált az olasz tanulmányút, szüntelenül csak keringtek bennem. És végre a mindent feloldó hajnal: „Buon giorno signori! Visita dei passaporti!”

Azután lassan cammogott a vonat, pedig 100 kilométeres tempóban röptett első állomásunk Verona felé. Verona! A halhatatlan szérelmesek városa, középkori, patinás város. Kanyargós útjain, síkatorain, csendes templomokban és komor vöröstéglás várfalain nem fogott az enyészet. Szerelmet és csodálatos kávéillatot lehell ez a város. És az építészet! Óvatosan vezethetem csak gondolataimat és tollamat, ha még az élményt fokozni akarom. Hiszen már itt felsőfokban kellene beszélnem. Tudtam már régen, hogy az a föld, az a táj, az a hagyomány, melyet Itáliának nevezünk, termi a művészetet, hogy ezekből a néha vad, de mindig harsogó emberekből évezredek óta a legtermékenyebb megnyilvánulásként fakad, buzog az igaz művészet. Tanultam a tankönyvekből, olvastam útleírásban, hogy itt valami van a levegőben, ami talán sehol máshol, de a valóság más, vagy pontosabban több ennél.

Az építés az első napokban meghatódik, meg egy kissé fölényes is. Ő úgy érzi, hogy mindent tud, mindent ismer tanulmányaiból, de a tényleges találkozás még kritikai képességétől is megfosztja. Elfelejtí, hogy tanulni jött ide és nem ámulni. Azután rájön, alig-alig ismer valamit. Mindent látni akar, mindent feljegyezni. Azután az is csődöt mond és csak akkor következik az, amiért ide kellett jönni: a bolyongások. Sokszor céltalanul is, csak úgy ösztönösen. És így az első bűvöleten túl következnek az általánosabb, a maradandóbb élmények. Raktározódik a mérhetetlen tömegű látvány, hogy egyre inkább következetesekké, néha bírálattá is álljon össze. Igen ekkor már a sok kőbeton és üveg között feltűnik az ember is, amely mind ebbe, a holt anyagba, lelket lehellt. Ekkor már látni lehet a bádognyuhókat is Róma peremén, hallani Milánó tülekedését, amerikai méretű rohanását a pénz után. Nem, ekkor már

a milánói főtéren nemcsak gótikus dóm finom köcsipkéinek égbetörő monumentalitása fogja meg a szemlélt, de a ma építómunkésainak tüntetései is, melyet nem nagyon kegyetlenül, de a 30 éves magyar számára soha nem látott brutalitással oszlatnak szét.

Hát igen Milánó. A modern olasz építészet fellegvára. A Pirelli palota, 33 emelet üvegcsoda. Igen sokszor hallottam — és beszámolóimban azóta én is sokszor elmondtam —, ez Milánó kapuja. Kilépsz a főpályaudvarról és nem tudsz megmozdulni. Még nehéz — szalámmival és konzervvel is neheztelt — bőröndjeidet is elfelejted lerakni. Csak állsz és bámulsz. Mert nemcsak lenyűgöző, méreteiben soha nem látott, de arányaiban a részletek és az egész mű harmonikus egységében, az építész kritikus szemével is az olasz építészetnek méltó alkotása ez. Azután mikor — ki tudja hányadszor — álltam meg újra előtte, nem szabadultam a gondolatától: a piramis is csodálatos, de rabszolgák ezreinek vére cementezte időtlenné.

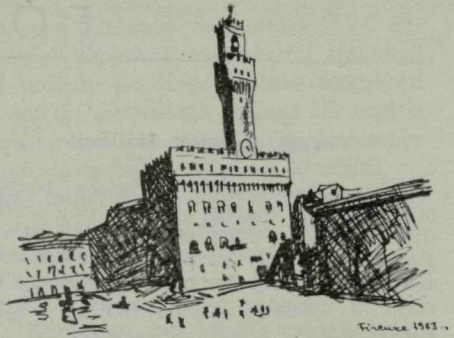
És ez nem frázis, nem a nyugaton járt értelmiségi bizonykodása, hogy jól megtanulta a szeminárium anyagot, hogy nem ártott meg neki a „szabad világ”. Nem. Ez önkénytelen asszociáció, elkerülhetetlen gondolatársítás.

Azután rohanás tovább. 20 nap Olaszországban a Bremertől Milánón, Genován, Firenzén, Rómán, Nápolyon és Velencén át Tarviróiig, hogy csak a jelentősebb állomásokat említsem nagy-nagy rohanás.

Milánótól Genováig dobol a vér: tenger, tenger, tenger. Belefájdul a szem a szíporokázó napsütésben, ahogyan figyel előre az ismeretlenbe: megpillantani

már végre a tengert. És egyszer csak két hosszú és sötét alagút közötti rövid verőfényen elébed robban, hogy újra eltűnjön. A pillanatnak varázsa van. A végtelen víz, az az élmény, hogy végre láttam tengert, elveszi az ítélőképességet. Az állomásról rohanni kell „tengertlátni”. Egy pillanatra megállsz ugyan Columbusz szobra előtt, azután gyors léptekkel sietsz a közeli kikötőbe és csalódsz. A tenger nem kék, nem fodrozzák fehérarajú hullámok. A tenger szürke és piszkos. Úsznak rajta hatalmas hajók, de ezek is mások, mint ahogy felfokozott fantáziád azt pár perce még elédvetítette: kopottak, piszkosak és hatalmas olajfolt éktelenítj körüllöttük a tengert. Szerencsére felkapaszkodsz a dombon épült városba és mind az, ami a kikötőben kiábrándító volt, csak egy lényegtelen és apró részletként jelentkezik az összképben. És ekkor fedezed fel a tengert. Mert a tenger annak ellenére is félelmetesen szép, lebilincselő. Ha nem is annyira kék, ha van is szépséghibája. Azután megint egy darab abból, amit a tankönyvben a „kapitalizmus” címszónál lehet találni. Szűk utca: a bazársor. Átfeszített köteleken ruhák, intim fehérneműk, halszag. A napot soha nem látott sikátor dohos falai között ezerszeresen visszhangzik a kínálat. Itt minden kapható: Japán rádió, és nyugatnémet fényképezőgép, nyolcszalma pulóver és spagetti, tengerész-kés és fészület. Itt mindenki árus. A boltos megragadja a békés turistát, viszi az üzlet felé, hogy később a sátorlakkó kereskedő és a mozgó árus csője el. Mert itt minden eladó Eladó, és akit vevőnek néznek, azt meg kell győzni az áru jóságáról, olcsóságáról. És véged, ha a szabadulás reményében egy lehetetlenül alacsony árat ígértél. Nincs szabadulás, rád szabadul a pokol. Megismered az áru és az árus családjának teljes történetét, az éhező gyerekeket és a béna feleséget, és venedd kell. A jámbor zarándok zsebében a Philips villanyborotvával — amit a kínálat egyharmadát ért vett meg — betérve egy csendesebb utcába, végre levegőhöz jut és boldog. Nem is sejtji, hogy még így is jó árát fizetett és arról még álmodni sem mert, hogy a borotvából hiányzik a motor, ami azt borotvává tenné. Másnap azután egy használhatatlan villanyborotvával és egy drága tapasztalattal gazdagabban indul tovább Firenze felé.

Ha mindenütt ért meglepetés, csalódás, ha találkozta a „szabad világ” erkölcsével és brutalitásával, Firenzébe akkor is nyugodtan menj. Itt nem lehet csalódní. Ide úgy kell belépni, mint hívőnek a templomba. Templom ez, mely azonban nem isten, hanem az ember dicsőségére épült. Itt csak kitalap levéve, az emberi génusz előtti alázattal szabad nézelődni. A harmónia, az ember örök törekvése ölt itt testet. Emlékezetben Michelangelo és Leonardo, Raffaello és Brunelleschi, Ghiberti és Cellini, Ma-cchiavelli és Dante, Savnarolla és Lorenzo Medici il Magnifico neve tolu fel. Az építész sem csalódik. A városház — a Palazzó Vecchió — tornya, mint ékszer illeszkedik a Palazzó Uffici — az Uffici utca — „u” alakú tömbjét lezáró árkád ívébe.

Egy rövid séta a Caizaioli utcán és ott állsz a színes márványintarziás köpenybe öltözött Duomo előtt. A színek és formák itt valóban olaszok. Hiszen a milánói dom lehetne egy német városban is, az a gótika olyan, ahogyan általában megszoktuk. Ezt a dómot csak itt Toszkána szelíd dombjai között álmohatták kőbe a művészek. Folytatjuk a sétát. Néhány röpké perc és a csendben egy márványpadon ülve szemléled a mediciek síremlékét a Sagertia Nuovában. Az allegorikus alakok vallanak az emberi életéről. A két fivér síremléke az élet célját és értelmét feszegeti. Egy művész géniusz, Michelangelo Buonozzoli, önmarcangoló, büntelenül vezeklő önvallomásai ezek kora társadalmáról, az önállóságát és szabadságát vesztett Firenzéről.

Újabb séta után a renaissance bölcsőjénél a s. Annunziata téren, melynek alapját 1419-ben Brunelleschi vetette meg az Ospedale degli Innocenti megépítésével. A négyzetes tér és az öt 3 oldalról ölelő egyseges árkádok épületek a nyugalom, a statikus egyensúly szín-

té soha nem látott harmóniájában olvadnak egybe.

Azután sétáltunk még napokat, hiszen a világhírű templomok, terek várnak még rád, nem hagyhatod megnezetlenül a Mediceiek világhírű kertjét, a Giardino di Boboli-t sem. Firenze azonban mégis a képtárak, a múzeumok városa. Az Uffizi, a Corsini, a Palatina, az Innocenti galériák és a többi, közel 30 galéria és múzeum. Világszerte ismert, gazdag anyaggal. Mert hogyan mehetnél el Firenzéből Michelangelo Dávidjának, Canova Vénuszának csodás plasztikai életműve, vagy Raffaello, Botticelli és Tiziano érzelem gazdag piktúrájának megtekintése és egy életreszülő élménye nélkül?

A látogatás azonban egyszer, bárhogy sajnálom is, véget ért. Amíg a gyorsvonat 4 órás megállás nélküli robogással Rómába röpít, van időd felidézni élményeidet. Addig van időd, míg Rómába nem értél, mert ez az utazás nemcsak térben, időben is röpít. A viruló császári Róma épp úgy feltáru előtted, mint a barokk pompa hiú csillogása, vagy a ma televízióantennás bádognyűhő rengetegje. Rómáról azonban az építész korban mégsem ezt a távolit jegyzi fel, hanem egy nagyon is közeli korból való tanulságot. A szépről, az olasz művészet harmóniájáról már feljegyeztem egyet s mást, de egy korszakról, mely megbontotta ezt a harmóniát, még alig hallottunk valamit.

Rómában is, mint mindenütt a kor nem teszi idegenül egymástól a műalkotásokat. Sétálsz, s jól elfér egy képen a Colosseum és egy modern betonüveg palota. De egyszerűen csak valami megdöbbenéssel találkozol. A harmonikus képet valami szokatlan bontja meg. Egy perzsa kollega, akivel együtt róttuk az utcákat (különbség, hogy ő 10 éve él Rómában), látva megdöbbenésünket megjegyezte: hát igen, ez a fasiszta építész. Ezt mint építészeti kormeghatározó mondta. Mintha azt mondta volna: ez az épület pedig a barokk korban épült. Így, ilyen szenttelenül. Pedig ami megdöbbenett az „Mussolini Róma” volt. Középen a „duce” obeliszkje, a tér burkolatán pedig a bárdos veszélynyalábok — a fasiszmus nevét is adó jelvénye — ezrei vicserítanak rád nem éppen kellemes emlékeket idézve.

A megdöbbenést csak fokozta az a „fasiszta utca”, mely az Angyalvártól a Szent Péter térre vezet. Talán nem is, vagy nemcsak történelmi-politikai aszociáció adta a megdöbbenést, hanem az a mód, ahogyan ebben az építészet-

ben a fasiszmus lényege tükröződik. A semmivel nem számoló, az évezredek csodálatos hagyományát elvető, erőszakosan szétromboló, kihívóan pöffeszkedő XX. századi barbarizmus ez. Ezek az építkezések kizárólag egy ember dicsőségére, a várostervben teljesen idegenül állva épültek meg. Merevek, nagyképűek és legfőképpen embertelenek. Szerencsére ez az incidens is csak futó találkozás és bőségesen kárpótol a kellemetlenségért mind az, amit a többi korok alkottak. A római kor csodái: a Pantheon, a romjaiban is kolosszális Colosseum, a fórumok romjából felmagasodó, karsú oszlopok, a mérnöki tudomány és építő technika ma is megcsodált alkotásai a vízvezetéki ductusok. Feledtetnek a szőlőkutak, a dolcevítás Trévi, a Navona tériek, a San Pietro előtti egyetlen tömör sugarának monumentalitása. És ha beteltél a látvánnyal, melyet a város külső képe nyújt, ha megcsodáltad már a modern építészet itteni alkotásait, elbámultál a hatalmas méretű Termini pályaudvar rafinált világításán és magyar kéz alkotta szalagplasztikáján (Amerigo Tot — Tóth Imre), átverekedt magad a Corsó vagy a Cavour hat sorban haladó autógatagán, akkor még napokra szóló élmény vár a belsőben. Folytatni kell Michelangelo életművének megismerését, hiszen életének legvívódóbb perceit talán leginkább itt, Rómában formálta művekké. A Szent Péter templom egyik oldalfülkéjében szerényen húzódik meg egy kétalakos szobor, a Piéta: a Madonna ölében tartja a halott Krisztust. És lehetsz bár katolikus, mohamedán, vagy fétis imádó, tagadhatod vallások értelmét, vagy atheistaként állsz itt, meghatódasz. E csendes szobor, halkszavúsága, szerény emberessége megdöbben. Emberfeletti az az emberi gyöngédség, az anya gyöngédsége, mellyel haladókló fiát ölében tarja. És ez a Krisztus! A dicsőséges, a világot éppen megváltó, a sátánnal dacoló isten fia, nem több mint egy száználmas ember. Egy végsőkig leromlott, tönkrement ember, akinek semmije sem maradt a világból, csak az anyai szeretet.

Egy kínlódó, vívódó, társtalan és soha meg nem értett ember vágyódásának művészi vetülete ez, Michelangelo otthonra vágyódásának fájdalmas kőbe vésett kiálltása.

És innen csak néhány lépés a Sixtus kápolna. Újra Michelangelo. Mindenütt az emberi testek kavargása. Minden tényrnyí hely alakokkal kitöltve. Milyen hihetetlen ismerete az emberi test ana-

tómiájának. Az „Utolsó ítélet” forgatagában az elképzelt testhelyzetek száza. Nem jegyeztem fel az Ádám teremtését, a Mózes szobrot, a Szent Péter templom kupoláját, sok egyebet, hiszen ezeket talán felfogni sem lehet egy rövid séta, párnapos ott-tartózkodás keretében. Nem lehet beszélni a vatikáni múzeum szoborkincseinek ezreiről sem, hisz jórésze egyenként is külön tanulmányt igényelne. A Stanzák Raffaello képeiről is könyvtárba valót írtak már össze. Számomra azonban mindvégig ez a torz arcú zseni, magános óriás, az istentől és embertől mindig egyaránt reszkető EMBER, és az ő vágyait magában hordozó Piéta jelentette a legtöbbet.

Azután elérkezett a visszaindulás napja. Közben megcsodáltuk még a hangosan nyüzsgő mediterán gyöngyszemet, Nápolyt, mely úgy fogja kettős koszorúba a tengert, mintha védené, bebarangoltuk San Gimignano városka lakótor-

A mi véleményünk

„A gazdagság nem más, mint az az idő, amellyel rendelkezünk”. (Marx)

Figyelemre méltó lelkiismeretes tevékenységet reprezentáló régi hiányt pótló tanulmányt publikált a Jászkunság ez év márciusi száma. A gazdag tényanyagra épülő írás megfogalmazója átfogó képet rajzolt Szolnok város fiatalságának szabadidő felhasználásáról. Vizsgálódásának célja az volt, hogy „miként járul hozzá a szabadidő kulturált felhasználása ifjúságunk jellemének formálásához, mennyiben segíti felkészíteni a ma fiataljait a jövő feladataira”. Ez a tanulmány alapvetően fontos társadalmi problémát vett vizsgálat alá és a szabadidő célszerű felhasználásá-

nyokkal tarkított kora középkori eredetiségében megmaradt utcáit, ámultunk Siene dómjának márvány intarziás kőcsipkés gótikáján és az Il Campo magasba szökő karsú tornyán. Azután irány Velence.

Ugye mindannyian úgy emlékezünk Velencére, mint az olasz városok gyöngyszemére, az építész is úgy érkezik, hogy most még utoljára valami nagy élményben lesz része, bizony itl is csodálódik. Nem abban, hogy csodálatos részleteket lát, abban sem, hogy a San Marco tér kompozíciója, hatása foglyul ejti. Nem. Minden úgy van ezen a téren, mint a nagy könyvből tanultuk. A tér csodálatos. A környező épületek a zegzugas üzleti utca forgataga, a gondolék, a halszag, a vízcsobogás, a síkátórok szövevényéből előbukkanó tucatnyi templomocska, mind, mind hozzá tartozik Velencéhez.

Ez a szépség azonban más, a kelet keveredik itt a nyugattal. Valaha szinte Európa kapuja volt ez a város állam. Így érthető, hogy a két kultúra találkozására, valami szokatlant, mást eredményezett, mint amit megszoktunk. Az európai kultúremléken nevelkedett izlés számára egy kissé harsogó itt a kép. A formák, a színek és az arányok, a díszítés tobzódása, mind, mind kissé vásáriasan hat. Ez nem Toscana szépsége.

Clyan ez a város, mint a mai ember képzeletében a „velencei nászút”: méz-édes.

BARNA GÁBOR

nak néhány megoldásra váró ellentmondását is feltárta, ezzel bennünk is gondolatokat ébresztett.

A szabadidő mint társadalmi probléma az utóbbi években az érdeklődés homlokterébe került. Egyre gyakrabban foglalkoznak vele rádióban, televízióban, lapok hasábjain. E rendkívül gazdag tartalmú társadalmi, gazdasági, politikai, jogi, erkölcsi, szociológiai, pedagógiai töltésű probléma az emberj élet minden oldalával és mozzanatával összefügg. Összefügg a termelő tevékenységgel, mert hozzájárulhat a produktív munka termelőerejének növeléséhez éppúgy, mint a munka okozta fáradtság kipihenéséhez, az elfogyasztott energia pótlásához. Elősegítheti a termelői képességek, jártasságok és készségek kialakítását. Lehetővé teheti az egyén vágyainak, hajlamainak, karakteroló-

giai adottságainak felkutatását és kiművelését. Elősegítheti a személyiség többoldalú fejlődését. Szoros kapcsolatba hozható a kulturális és nevelési kérdésekkel. Ezért olvastuk örömmel a cikk azon gondolatait, ahol a kulturális szabadidő felhasználását a szerző összefüggésbe hozza az értékalkotó-értékteremtő munkával, a fiatalok életre, munkára, hivatásra való aktív felkészítésével. Kár, hogy a szerző kissé lefojtott, letompított hangnemben ír a kulturális szabadidő felhasználása terén mutatkozó fehér foltokról és mintegy eltekint az egyes intézmények, szervezetek tevékenységének kritikai elemzésétől. Ezért jegyezte meg néhány növendék a cikk elolvasása után: „a tartalmi elemzés hiányzik”, „többet vártam a feladatok elemzésénél”, „nem szabad mereven elválasztani a szabadidőt a munkaidőtől” stb.

Azért fontos társadalmi probléma a szabadidő célszerű felhasználása, mert a korszakváltás, a társadalmi, gazdasági, technikai fejlődés, továbbá a munka megváltozott jellege, az új foglalkozások, munkakörök, az áttelepülések általában együtt jártak a munkán kívüli idő mennyiségének növekedésével. S a nevezett nagy társadalmi változások objektíve szükségessé tették, hogy növekedjék az új képességek kibontakozásának elengedhetetlen tere és feltétele, a munkán kívüli időráfordítás.

A szabadidő eltérő aránya és kulturája

A szabadidő általános növekedésén belül — mint arra Szurmay elvtárs is utalt — egyeseknek, vagy egyes rétegeknek túlságosan sok, másoknak nyugtalanítóan kevés a szabadideje. Ebből is következik az a paradox helyzet, hogy az előzőek nem tudnak mit kezdeni szabadidejükkel. Az utóbbiak idő hiányában képtelenek a minimális szellemi szükségleteik kielégítésére. Mindkét negatív tendenciára felhívja figyelmünket a tanulmány. Ezért egyaránt kell küzdenünk a túlterheltség és a passzivitás ellen. Nehogy oda jussunk, hogy egyesek évek óta nem olvasnak, nem járnak színházba, nem tekintenek meg kiállításokat, mert tanulnak.

A szerzteágazó és rendkívül gazdag kulturális lehetőségek felhasználásán belül sok megoldásra érett ellentmondást sűrít a tanulmány a szabadidő kultúrája vonatkozásában is. Azon lehetőségrendszerek felhasználására gondolunk itt, amely Szolnok város fiatalsága ré-

szére adott, illetve feladott. Kérdés, hogy az egyes intézményekben és azok által biztosított lehetőségeket mennyire tudják felhasználni, vagy képtelenek felhasználni, s élni azokkal.

Nem tekinthető véletlennek, hogy a szerző több helyütt megkérdőjelezi a lehetőségekkel való éles hiányát, vagy elenyésző arányát, a szabadidővel való takarékos felhasználás törvényének érvényesülését. Nagyon érdekes a tanulmány az időfelhasználás módja, szokásai, hagyományai szempontjából is. Régi hiányt pótol az írás, e téren azért is, mert rendkívül kevés az ilyen hagyomány. Vagy ha vannak is már kialakult eljárásaink, módszereink, formáink a szabadidő aktív differenciált felhasználására, azok még nem fogalmazódtak meg, nem váltak általános tapasztalattá, nem jelentek meg az általánosítás síkján. Az esetek többségében megrekedtek a jó, hasznos és célszerű kezdeményezések egy-egy intézményen belül. Ezért nem válhattak szélesebb kritika tárgyává, a közvélemény, a közízlés, a közfelfogás elemévé, s azok formájává.

A szabadidő struktúrája

Arra is több helyen reagál a cikk hogy helyes-e a szabadidő struktúrája, a szabadidőben gyakorolt elfoglaltság módjainak és formáinak aránya. Valljuk be őszintén, hogy az időöltés egyes módjai s azok aránya több helyen nem kielégítő. A mi véleményünk az, hogy ezen a téren vannak leginkább halaszthatatlan tennivalóink, megoldásra váró halasztást nem tűrő feladataink. Ilyen problémák: a túlterheltség, a maximálizmus, az eleven viták-polémiai hiánya, a tömegsport, a zenei élet siralmas állapota, különös tekintettel a komolyabb zenére stb.

Elgondolkoztató, sőt nyugtalanító az ifjúság jelentős részénél a szabadidő szétforgácsolása, a napi, a hétfégi, a nyári munkán kívüli idő célszerű, a hasznos megszervezésének hiánya. Az az általános tendencia, hogy a fiatalok jelentős részének szabadidejét leköti a rádió-hallgatás, a tv- és a mozi-nézés. A nevezett tömegművelődési és tömegszórakoztatási eszközök átalakították a szabadidő kihasználásának rendszerét. Megváltoztatták az időbeosztást. Lehetővé tették a világméretű érintkezést. Nem vitatjuk a szabadidő felhasználás ezen társas formáinak hatalmas nevelőszórakoztató funkcióját. Azonban azok túlzott gyakori hallgatása-nézése a szel-

lemi tunyaságtól a fizikai tespedésig és tovább vezethet. Ha ezt kiegészítjük a könnyűzene és általában a könnyű műfaj elburjánzásával, a passzív pihenés a kártyázás, a huligánkodás és a vallás-gyakorlás negatív hatásával megkaptuk a kulturális szabadidő diagnózisát.

Kulturális érték elsajátítása

A szabadidő természetesen nem öncél, hanem mint Marx írta „a képességek kifejlődésének tere, a gazdagság amellyel rendelkezünk”, a kulturális szükségletek kielégítésének kerete, az egyének és a közösségek életének, fejlődésének létformája. Fő funkciója a kulturális nevelés és a pihenés biztosítása. Napjainkban különösen fontos, hogy a szabadidő funkcióját a nevezeték értelmében értsük és gyakoroljuk. Ebben a tartalmában a szabadidőben folyó tevékenység nem más, mint értékelsajátító, értékmegőrző, értékteremtő folyamat. A munka okozta fáradtságban jelentkező értékenergia visszapótlásától a szellemi, a társadalmi szükségletek kielégítésének pótlásáig. Nem közböbs — tehát — számunkra, hogy a szabadidőben eljutunk-e a forradalmi kultúra értékeihez, vagy sem? Réális, ideális, valódi, hamis, vagy vélt értékeket sajátítunk el, valósítunk meg? Milyen, hogyan, milyen úton-módon, milyen eszközökkel jutunk el a kultúra valódi értékeihez? Ennek ellenére, hogy tanuló, olvasó néppé váltunk, s a „kímült emberfők sokaságá”-val büszkélkedhetünk, még számottevő ember nem jut és nem juthat el a kultúra értékeihez, a kultúra igazi forrásaihoz. Bizonyára ezért jelzi a szerző, hogy „A dolgozó fiatalok egy része kívül kerül a kultúra vonzáskörén”, „az utóbbi időben az érdeklődés is megcsappant az előadások iránt”, „az operabérletek száma... erősen megcsappant”, „rég és megoldásra váró ügy a komolyabb zene”, „néhezen hódít teret a természetjárás”, „abonyi úti iskolák egyetlen tanulójának sincs színházbérlete” stb. Ezek is példázzák, hogy „a szellem napvilága ragyog minden ház ablakán” — költői követelés még korántsem megvalósult program.

Nem szükséges itt és most részletezni, hogy a kultúra igazi értékeivel való érintkezés hiánya, az igazi művészi él-

mény, ízlés hiánya mennyire káros a fiatalok fejlődésére.

Semmivel sem könnyebb és kevesebb megoldható feladatunk van a kultúra igazi értékeinek elsajátítása és elsajátítása területén. A „mit” és „hogyan” területén. Nehezíti a helyzetet a kulturális értékek rengeteg csatornáján beáramló kispolgári gondolatok, giccsek terjedése. Ismeretes, hogy tömegméretekben sokszor minden kritika nélkül zúdul a rendkívül fogékony fiatalokra a burzsoá kultúra modern külsőben tetszelgő szemete. Nem egy esetben és helyen tisztázatlan és eldöntetlen „mi kell”, „mi nem kell”, „mit lehet”, „mit nem lehet”. S a gyorsan rohanó élet áramlatában túlteng a vélt és hamis értékek befogadása, elfogadása azokkal való belső és külső azonosulással.

Ez a harc azért is nehéz, mert a valódi, a hamis és a vélt értékek többnyire — a kulturális alkotások, intézmények, a közműveltség elemeiben — elválaszthatatlan egységet alkotnak. S a vélt, vagy hamis értékek elpusztítása ezért valódi értékek, esetleg tragikus pusztulásával is jár. Ettől a harctól aligha lehet mentes a szolnoki kulturális tevékenység sem. A harc tehát itt is feladott, azaz feladatként jelentkezik. Kulturális forradalmunk Szolnokon is akkor töltheti be feladatát, ha forradalmi kultúrát terjeszt. Ha eszmeiségben, erkölcsiségben, igényben, ízlésben, magatartásban és életformában egyaránt szocialista életérzést áraszt. Ez a harc az osztályok harcába ágyazva megy végbe, az osztály, réteg, csoport, egyén stb. érdekekben és azon át közvetítődik. Hosszú úton, sok befektetéssel, igényes, következetes, fáradtságos munkával valósítható meg. De aligha képzelhető el ennél céltudatosabb és hasznosabb életprogram.

Itt van tehát az ideje, hogy a kulturális értékelsajátító, értékteremtő, értéktagadó mechanizmusunkat mérlegre tegyük, kritikailag végig gondoljuk. A szocialista eszmeiségű kultúra megteremtésével párhuzamosan tökéletesítsük, finomítsuk a szabadidő felhasználásának kultúráját, kulturális tevékenységünk mechanizmusát. Ez a folyamat együtt jár majd a munka és az ember kultúrájának együttes emelkedésével, az ember szabadságának növekedésével, a kommunista ember tömeges méretű kitermelődésével.

BÁLINT SÁNDOR

Ára: 5 Ft

Berényi Ferenc (Szolnok): Kubikosok — Meggyes László (Szolnok): Téli est

